

Vilniaus Universitetas

Teisės Fakultetas

Darbo teisės katedra

Vilniaus Universiteto teisės fakulteto

Dieninio skyriaus V kurso

Darbo teisės katedros studento

Andriaus Jastrumskio

Magistro darbas

**Asociacijų laisvės turinys pagal Lietuvos ir tarptautinę darbo teisę.**

Darbo vadovas:

Dr. Nerijus Kasiliauskas

Darbo recenzentas:

As. Ieva Povilaitienė

Vilnius,

2008 m.

## ***Turinys:***

<b><i>Įvadas</i></b> .....	<b><i>3 psl.</i></b>
<b><i>Dėstymas</i></b> .....	<b><i>5-46 psl.</i></b>
<b>I dalis: Asociacijų laisvės samprata ir jos teisinis reglamentavimas</b> .....	<b><i>5-9 psl.</i></b>
<b>II dalis: Asociacijos laisvės turinį sudarančių teisių priežiūros mechanizmas</b> .....	<b><i>10-11 psl.</i></b>
<b>III dalis: Asociacijos laisvės turinys</b> .....	<b><i>11-39 psl.</i></b>
<i>3.1. Teisė be išankstinio leidimo jungtis į organizacijas</i> .....	<i>11-19 psl.</i>
<i>3.2. Darbuotojų i darbdavių teisė rinkti atstovus, rengti įstatus, organizuoti valdymą, rengti programas</i> .....	<i>20-29 psl.</i>
<i>3.3. Teisė jungtis į federacijas ir konfederacijas</i> .....	<i>30-32 psl.</i>
<i>3.4. Diskriminacijos draudimas</i> .....	<i>32-35 psl.</i>
<i>3.5. Teisė į susirinkimus ir demonstracijas</i> .....	<i>36-38 psl.</i>
<i>3.6. Teisė į kolektyvines derybas bei teisė streikuoti</i> .....	<i>38-40 psl.</i>
<b>IV dalis: asociacijų laisvės ribojimai</b> .....	<b><i>41-46 psl.</i></b>
<b><i>Išvados</i></b> .....	<b><i>47 psl.</i></b>
<b><i>Summary</i></b> .....	<b><i>48 psl.</i></b>
<b><i>Literatūros sąrašas</i></b> .....	<b><i>50-52 psl.</i></b>

## ***Įžanga:***

*Darbo tikslas:* atskleisti asociacijos laisvės turinį, identifikuoti teorines bei praktines problemas ir pasiūlyti jų sprendimo variantus.

### *Uždaviniai:*

1. Išanalizuoti teisinį asociacijų laisvės reglamentavimą bei jo įgyvendinimo ir taikymo praktiką;
2. Identifikuoti dažniausiai kylančias laisvės taikymo problemas bei teisinio reglamentavimo trūkumus bei siūlyti atitinkamus sprendimus probleminiuose klausimuose;
3. Nustatyti asociacijos laisvės turinio elementus.

*Temos aktualumas:* laisvė itin aktuali šiandienos darbo teisiniuose santykiuose. Asociacijų laisvės laiduojamos galimybės lengvina darbo teisinių santykių reguliavimą, padeda lengviau pasiekti kompromisą tarp darbuotojų ir darbdavių, užtikrina efektyvią darbo, ekonominių ir socialinių teisių apsaugą.

*Temos originalumas:* Lietuvos darbo teisės literatūroje esti nemažai asociacijų laisvę apibūdinančių autorių darbų. Tačiau didžioji jų dalis skirta atskiroms asociacijų laisvę sudarančioms teisėms ar labiausiai komplikuotiems institutams apibūdinti. Stokojama sistemiškų asociacijos laisvės turinį atskleidžiančių tyrimų. Vienas darbo siekių – užpildyti šią spragą.

*Tyrimo objektas:* pateikiama asociacijos laisvės turinys bei teisinis jos reglamentavimas tarptatiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose. Apibūdinamos organizacijos, kurios kontroliuoja asociacijų laisvės turinį sudarančių teisių teisingą įgyvendinimą. Išskiriamos ir akcentuojamos teisės, sudarančios asociacijų laisvės turinį bei kitos, kurių įgyvendinimui įtaką daro asociacijų teisė. Galiausiai pabrėžiamas nagrinėjamos teisės santykinumas bei atskleidžiami jos įgyvendinimo tvarkos ypatumai kai kuriose darbo teisinių santykių srityse. Būtina pažymėti, kad darbe asociacijų laisvė bus analizuojama per darbo teisinių santykių prizmę. Tai reiškia, jog bus akcentuojamas principo turinys, aktualus darbuotojams ir darbdaviams, o ne visiems valstybės gyventojams, t.y. tyrimo objektas bus siauresnis nei Konstitucijos laiduojama asociacijų teisė.

*Metodai:* rašant darbą plačiai naudotasi lyginamuoju metodu. Lyginant tarptautines ir nacionalines atitinkamo instituto teises normas buvo atskleidžiamas atskirų asociacijos laisvės komponentų turinys. Istorinis metodas naudotas derinant buvusį teisinį reguliavimą su dabar galiojančiu. Sisteminiis ir loginis metodai buvo naudojami darant atitinkamas išvadas bei norint jas pagrįsti. Atskirų teisės normų priėmimo motyvai buvo fiksuojami pasiremiant teleologiniu metodu.

*Šaltiniai:* naudojamų šaltinių įvairovė buvo didelė. Neapsiribota tarptautinėmis ar regioninėmis sutartimis, garantuojančiomis asociacijų laisvės principo egzistavimą. Gana detaliai nagrinėti ir nacionaliniai konvencijų normas įgyvendinantys aktai. Didelis dėmesys skirtas praktikai, komentuojančiai laisvę liečiančias normas. Be Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Konstitucinio Teismo nutarimų, tyrinėta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Itin didelis dėmesys skirtas Asociacijų laisvės komiteto nagrinėtoms byloms. Naudotasi ir darbo teisės specialistų (T. Davulis, V. Tiažkijus, D. Petrylaitė, N. Kasiliauskas) monografijose ir straipsniuose išdėstytomis mintimis.

## ***I dalis: asociacijos laisvės samprata ir jos teisinis reglamentavimas.***

Asociacijos laisvė priskiriama prie pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių. Ji įtvirtinta pasaulinio ir regioninio pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose. Asociacijos laisvė įtvirtinta 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos<sup>1</sup> 20 straipsnyje. Šioje deklaracijoje pirmą kartą buvo paskelbtas tarptautinis žmogaus teisių katalogas, apimantis pilietines, politines, socialines, ekonomines ir kultūrinės teises. Šalia kitų politinių teisių buvo minima ir asociacijos laisvė. Toks asociacijos laisvės įtvirtinimas tarptautiniuose dokumentuose buvo tik pradžia ir ilgainiui įgavo vis didesnę reikšmę<sup>2</sup>. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas<sup>3</sup>, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas<sup>4</sup> taip pat kalba apie teisę jungtis į asociacijas. Asociacijos laisvė išdėstyta ir Europos Tarybos priimtose tarptautinėse sutartyse: 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje<sup>5</sup>, 1961 metų Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje)<sup>6</sup>, kuri, priėmus Sutartį dėl Konstitucijos Europai, tapo pastarosios dalimi ir kurią ratifikuodama Lietuvos Respublika įsipareigojo laikytis ir skatinti šį principą nacionalinėje erdvėje. Ypač svarbios Tarptautinės darbo organizacijos<sup>7</sup> (toliau TDO) konvencijos bei rekomendacijos. Svarbiausios, kuriose asociacijos laisvė įtvirtinta, yra TDO konvencija Nr. 87 „Dėl asociacijų laisvės ir teisės vienytis į organizacijas gynimo“<sup>8</sup>, TDO konvencija Nr. 135 „Dėl darbuotojų atstovų gynimo ir jiems teikiamų galimybių įmonėje“<sup>9</sup>, TDO konvencija Nr. 11 „Dėl žemės ūkio darbuotojų teisės vienytis į

---

<sup>1</sup> Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

<sup>2</sup> Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T1. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 180.

<sup>3</sup> Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

<sup>4</sup> Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.

<sup>5</sup> Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987

<sup>6</sup> Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704

<sup>7</sup> Tarptautinė darbo organizacija yra specializuota Jungtinių tautų organizacijos agentūra, kurios tikslas - siekti socialinio teisingumo, taip pat žmogaus ir darbo teisių tarptautinio pripažinimo. TDO formuoja tarptautinius darbo standartus, Konvencijomis ir Rekomendacijomis nustatydamas minimalius bazinius darbo teisės standartus: asociacijų laisvę, teisę jungtis į organizacijas, kolektyvines derybas ir pan. TDO Konvencijos yra skirtos valstybių narių ratifikavimui ir po ratifikavimo tampa privalomomis toms valstybėms. Rekomendacijos yra teisiškai neįpareigojantys dokumentai. Paprastai jų objektas sutampa su Konvencijų. Jose nurodoma, kaip geriausia turėtų būti įgyvendinamos Konvencijos. Pažymėtina, kad net jeigu Lietuva nėra ratifikavusi kitų TDO konvencijų, tai nereiškia, kad į jose įtvirtintas normas neturėtų būti atsižvelgiama.

<sup>8</sup> TDO konvencija Nr. 87 „Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 27-653

<sup>9</sup> TDO konvencija Nr. 135 „Dėl darbuotojų atstovavimo gynimo ir jiems teikiamų galimybių įmonėje“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 30-737

asociacijas ir vienytis<sup>10</sup>, TDO konvencija Nr. 98 “Dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo<sup>11</sup>“.

Būtina pažymėti, kad Europos Sąjungos teisės aktai nereguliuoja asociacijų laisvės klausimo. Asociacijų laisvė nepriklauso Europos Sąjungos kompetencijai, t.y. nėra specialaus akto, įtvirtinančio laisvę ir sukuriančio teisinį pagrindą valstybėms narėms ją įgyvendinti nacionalinėje erdvėje.

Asociacijos laisvė garantuota nacionaliniais teisės aktais. Principas yra sudedamoji konstitucinio laisvės vienytis į bendrijas, politines partijas ir asociacijas, kurių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams, principo dalis<sup>12</sup>. Šis principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos<sup>13</sup> 35 straipsnyje. Auksčiausios galios nacionaliniame akte asociacijos laisvė aiškinama kaip bendrasis jos garantas visose socialinio gyvenimo srityse. Šis principas, kaip darbo teisinių santykių garantas, konkretinamas Lietuvos Respublikos darbo kodekso<sup>14</sup> 2 straipsnyje, detalizuotas Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatyme<sup>15</sup> ir Lietuvos Respublikos asociacijų įstatyme<sup>16</sup>.

Iš karto galime pastebėti, kad Konstitucijoje asociacijos laisvė suteikiama piliečiams. Tačiau, analizuojant Profesinių sąjungų<sup>17</sup> įstatymą, matome, kad asociacijos teisė darbo santykių srityje nėra siejama su pilietybe. Susiduriama su dilema - Konstitucijoje įtvirtintas ribojimas lyg ir neturėtų būti taikomas. Priešingu atveju valstybė, užtikrinusi laisvą darbo judėjimą, neužtikrintų darbuotojams taikomų teisių bei garantijų. Kita vertus, esant teisės aktų kolizijai, be abejonės turėtų būti taikoma Konstitucija, nes remiantis Konstitucijos 7 straipsniu negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai.. Faktas, jog ši kolizija šiai dienai nebuvo sprendžiama ir realiai asociacijų laisvė yra užtikrinta visiems dirbantiems

---

<sup>10</sup> TDO konvencija Nr. 11 „Dėl žemės ūkio darbuotojų teisės jungtis į asociacijas ir vienytis“ // Valstybės žinios.1996, Nr. 27-647

<sup>11</sup> TDO konvencija Nr. 98 “Dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 28-674.

<sup>12</sup> Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, T.1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 22.

<sup>13</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

<sup>14</sup> Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569

<sup>15</sup> Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 34-933

<sup>16</sup> Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 25-745.

<sup>17</sup> Žvelgiant istoriškai senesnė profesinių sąjungų įstatymo redakcija riboja šią teisę nenuolatiniams LR gyventojams. Aktualioje įstatymo redakcijoje padaryti atitinkami pakeitimai ir neliko nesuderinamumo su tarptautiniais teisę įtvirtinančiais aktais. Verta pažymėti, kad LR Civilinio kodekso (Valstybės žinios, 2000, nr. 74 - 2262) 2.38 straipsnio 3 dalis profesinės sąjungos steigėjais neleidžia tapti nenuolatiniams Lietuvos gyventojams. Teisinio tikrumo principas suponuoja būtinybę pakeisti ydingą normą sutinkamai su profesinių sąjungų įstatymu.

asmenims, o ne tik valstybės piliečiams.

Tai, kad asociacijų laisvė yra garantuota visiems asmenims, reiškia, kad asmenys, vadovaudamiesi LR asociacijų įstatymo normomis gali steigti visuomenines nevyriausybinės organizacijas, kurios gins, atstovaus, koordinuos ir tenkins dalyvių interesus. Tiek veiklos pobūdžiu, tiek dalyvių charakteristikomis tai gali būti įvairiausi dariniai – atlikėjų ar sportininkų fanklubai, medžiotojų būreliai, profesiniai susivienijimai ir t.t.

Darbo tyrimo kryptis (asociacijos laisvės turinys darbo teisiniuose santykiuose) lemia būtinybę išskirti asociacijos ir profesinės sąjungos, kaip dažniausiai sutinkamos asociacijos darbo teisiųjų santykių plotmėje, skirtumus. Esminis skirtumas – tikslas, kuriam buvo įsteigtos organizacijos. Asociacijos tikslas – suteikti galimybę savo nariams dalyvauti tam tikroje veikloje, kurios tikslas nėra pelno siekimas. Profesinių sąjungų esmė – atstovauti ir ginti darbuotojų teises ir interesus. Taigi pastarųjų tikslai konkretizuoti ir labiau apibrėžti. Prof sąjungų nariams galimybė dalyvauti tam tikroje veikloje (prioritetinė asociacijų veiklos kryptis) turi gerokai mažesnę reikšmę negu galimas poveikis darbdaviui nustatant darbo sąlygas. Be to, profesinių sąjungų tikslai aiškiai nustatyti įstatyme, o asociacijų įstatymas analogiškų uždavinių nenustato. Galima teigti, kad profesinė sąjunga yra ypatinga (specializuota) asociacija, sutinkama darbo teisiniuose santykiuose<sup>18</sup>. Tai, kad profesinės sąjungos yra viena asociacijų rūšių, patvirtino ir Konstitucinis Teismas<sup>19</sup>. Kitas skirtumas - organizacijų veiklos laisvė. Profesinės sąjungos vidaus aktais nustato organizacijos pavadinimą, buveinę, veiklos sritį asmenų atžvilgiu. Kelia tam tikrus reikalavimus potencialiems nariams. O teisę stoti į asociacijas turi visi pilnametystės sulaukę veiksniūs asmenys ir ji ribojama tik būtinumu užtikrinti LR konstitucinę santvarką, teritorijos vientisumą, atitikimą visuotinai pripažintoms normoms. Nesant šių ribojimo pagrindų, asmuo yra visiškai laisvas jungtis į bet kurią asociaciją. Asociacijos negali numatyti sąrašo asmenų, kuriems leidžiama į ją stoti. Minėti skirtumai pažymėti ne atsitiktinai. Kaip jau minėta, darbe bus tiriamas asociacijų laisvės pasireiškimas darbo teisiniuose santykiuose. Atitinkamai bus akcentuojama darbuotojų ir darbdavių atstovų (pirmiausia profesinių sąjungų) teisinė padėtis ir veiklos niuansai. O terminai „asociacija“, „organizacija“ ar „susivienijimas“ bus naudojami tik dėl lingvistinių motyvų, t.y. kaip universali

---

<sup>18</sup> N. Kasiliauskas. Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija P. 42

<sup>19</sup> Konstitucinio Teismo 1999 m. sausio 14 d. nutarimas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 9-199.

teisinė definicija<sup>20</sup>, pirmųjų sinonimai ir bus traktuojamos kaip organizacinės tam tikrų darbo teisinių santykių subjektų formos, tačiau ne kaip ūkio subjekto formos<sup>21</sup>.

Asociacijų laisvė - viena iš demokratinės visuomenės pagrindų<sup>22</sup>. Ji gerbiama ten, kur paisoma fundamentaliųjų žmogaus teisių<sup>23</sup>. Neįmanoma tikroji demokratija, rinkos ekonomikos vystymasis, jei daugumos (asmens) teisė jungtis į organizacijas ir taip užtikrinti savo interesų efektyvią apsaugą yra paneigiama. Teisės specialistai asociacijos laisvės principą apibrėžia kaip principą, leidžiantį pagal interesus struktūruoti visuomenę ir užtikrinti atskirų visuomenės grupių subjektų interesų pusiausvyros galimybę<sup>24</sup>. Konstitucinė teisė laisvai vienytis į asociacijas yra daugialypė. Jos turinį sudaro teisė steigti asociacijas, teisė įstoti į jas ir dalyvauti jų veikloje, taip pat teisė nebūti asociacijų nariu, teisė išstoti iš šių susivienijimų. Asmuo šią konstitucinę teisę realizuoja arba jos nerealizuoja būtent laisva valia, o ši asmens laisva valia yra pamatinis narystės asociacijoje fragmentas. Dar nerastas geresnis būdas asmenims kovoti už savo teises bei interesus kaip tik organizuotai ir jungiantis į savo organizacijas. O valstybės ir visuomenės tikslas - padėti šioms organizacijoms kurtis dabartiniame etape.

Asociacijų laisvės turinį sudaro pozityvusis ir negatyvusis elementai. Pirmasis reiškia, jog asmuo turi teisę pasirinkti, be jokio išankstinio leidimo steigti asociaciją ir stoti į ją. Kartu asociacijos įgaliotos vienašališkai spręsti vidaus diskrecijos klausimus, rengti įstatus, programas, rinkti atstovus, organizuoti valdymą, stoti į federacijas. Negatyvusis asociacijų laisvės aspektas apima teisę nestoti į organizaciją ir išstoti iš jos; darbuotojo ar darbdavio, nepriklausančio asociacijai, teisę nesinaudoti pagalba; teisę nepriklausyti organizacijai ir nepatirti dėl to neigiamų pasekmių. Negatyvaus aspekto egzistavimas suponuoja dviejų vertybių koliziją. Asmens individuali teisė rinktis, priklausyti asociacijai ar ne, susiduria su kolektyviniu asmenų interesu gausinti organizacijos narių skaičių ir interesų atstovavimą bei gynimą paversti efektyvesniu. Negatyvusis asociacijų laisvės akcentas – darbuotojų ir

---

<sup>20</sup> Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // VU Mokslo darbai: Teisė. 2001, Nr. 39, p. 10.

<sup>21</sup> Darbo kodekso komentaras, T.1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 23.

<sup>22</sup> Asociacijų laisvės komiteto sprendimų sąvadas suformuotas akte Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the international labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. Prieiga per internetą [[http://www.ilo.org/global/Themes/Freedom\\_of\\_Association\\_and\\_the\\_Right\\_to\\_Collective\\_Bargaining/lang-en/docName--WCMS\\_090632/index.htm](http://www.ilo.org/global/Themes/Freedom_of_Association_and_the_Right_to_Collective_Bargaining/lang-en/docName--WCMS_090632/index.htm)]. p. 45.

<sup>23</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the international labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 43.

<sup>24</sup> V. Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas. 2006. P. 178.



darbdavių teisė nesijungti į jų interesus atstovausiančius organus - paminėtas ir EŽTT praktikoje<sup>25</sup>. Principo doktrina yra vystoma ir Konstitucinio Teismo, kuris negatyvųjį asociacijos laisvės komponentą apibūdina kaip konstitucinę garantiją, ginančią asmenį nuo priklausymo kokiam nors susivienijimui prieš jo valią. Narystės bet kokioje asociacijoje savanoriškumo principas reiškia, jog asmuo gali nestoti į tą asociaciją, t.y. nesusieti savęs narystės tam tikroje asociacijoje ryšiais<sup>26</sup>.

---

<sup>25</sup> 1993 m. birželio 30 d. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas byloje Sigurjónsson prieš Islandiją. Prieiga per internetą: [<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:DKEY=423081:LT:NOT>]

<sup>26</sup> Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. Nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136

## II dalis. Asociacijos laisvės turinį sudarančių teisių priežiūros mechanizmas.

Darbo teisinių santykių sritis yra ypatinga tuo, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktai ją reguliuoja minimaliai ir labai lakoniškai. ES kompetencijai nepriklauso klausimai, susiję su asociacijų teise, teise streikuoti ir teise pasinaudoti lokautų galimybe. Šioje srityje regioniniu Europos sąjungos lygmeniu nėra skatinamas bendrų teisės aktų priėmimas (Amsterdamo sutarties<sup>27</sup> 137 straipsnio 6 dalis). Nors Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo keletą TDO konvencijų, susijusių su asociacijų laisvės principo įgyvendinimu ir kolektyvinių derybų skatinimu, detalesnis reglamentavimas (t.y. laiduotos teisės įgyvendinimo tvarka) yra paliktas asmeninei šalies diskrecijai. Tai, kad bendrijos institucijoms nesuteikta kompetencija reglamentuoti teisę jungtis į asociacijas ir jos garantijos paliekamos nacionalinei valdžiai nustatyti, tik didina poreikį kontroliuoti bet kokias nacionalinio reguliavimo neigiamo pasireiškimo formas.

Institucinę sistemą, prižiūrinčią asociacijos laisvės principo laikymąsi, sudaro Tarptautinės darbo organizacijos Asociacijos laisvės komitetas, Europos Žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT arba teismas) ir Europos tarybos Europos Socialinių teisių komitetas. Minėtos institucijos tampa įrankiais, tobulinančiais nacionalinę teisinio reglamentavimo bazę. Teismo ar komitetų sprendimas fiksuoja teisės (tarp jų ir asociacijos laisvės) pažeidimą arba tokio pažeidimo nebuvimą. Konstatavęs atitinkamą aktą ar veiksma prieštaraujančiu įtvirtintoms normoms, sprendimas sukelia prielaidas pakeisti reikalavimų neatitinkanti nacionalinį teisinį reglamentavimą. Šalia teisinės bazės orientavimo funkcijos, šios institucijos savo sprendimais užsiima netiesiogine teisėkūra aiškindamos ir kurdamos principines asociacijos laisvės turinį liečiančias normas.

Asociacijos laisvės komitetas yra Tarptautinės darbo organizacijos organas, kuris prižiūri asociacijos laisvės principo laikymąsi. Tai yra standartų, įtvirtintų TDO konvencijose, priežiūros mechanizmo pagrindinė dalis. Komiteto praktika aiškinant ir taikant asociacijų laisvės turinį bene gausiausia ir plačiausia lyginant su minėtomis institucinės sistemos grandimis, todėl institucijai ir jos praktikai bus skiriamas didelis dėmesys komentuojant asociacijos laisvę sudarančių nuostatų turinį (III darbo dalis). Apskritai Komitetas nėra teisėkūros organas. Vis tik sprenddamas bylas jis užsiima netiesiogine norminių nuostatų kūryba. Užfiksavęs ydingą nacionalinio reglamentavimo sritį komitetas konstatuoja asociacijos laisvės

---

<sup>27</sup> Amsterdamo sutartis. 1997 m. spalio 2 d., nr. C 340/1, AB1.EG.

pažeidimą. Komiteto praktika užima pakankamai platų kolektyvinių darbo santykių spektrą. Ši speciali trišalio (darbuotojų, darbdavių ir vyriausybės atstovai) pobūdžio institucija nagrinėja skundus dėl galimų asociacijų laisvės principo pažeidimų, parengia išvadas bei rekomendacijas ir siunčia jas suinteresuotai Vyriausybei prašydama jų laikytis. Nors Komiteto sprendimai nėra teisiškai įpareigojantys (t.y. rekomendacinio pobūdžio), politinių priemonių dėka rezultatas pasiekiamas beveik visada. Sprendimais yra formuojama praktika, kuria remiasi kitos TDO organizacijos bei į kurią vėliau atsižvelgia valstybės narės. Ši speciali institucija nagrinėja skundus dėl galimų asociacijų laisvės principo pažeidimų ir savo sprendimais formuoja praktiką, kuria remiasi kitos TDO organizacijos bei į kurią vėliau atsižvelgia valstybės narės.

Europos Žmogaus teisių teismas. Jis buvo įkurtas 1950m. pagal Europos Žmogaus Teisių konvenciją. Tai nuolatinė tarptautinė teisminė institucija, kuri nagrinėja skundus asmenų, teigiančių, kad yra pažeistos jų teisės bei laisvės, įtvirtintos Europos Žmogaus teisių Konvencijoje (toliau – EŽTK). EŽTK priežiūros mechanizmas buvo sukurtas tam, kad ji neliktų elementaria deklaracija. Tiek asmeniui, tiek valstybei laiduojama teisė kreiptis į Teismą manant, kad yra pažeistos konvencijoje garantuojamos teisės. Nuo 1998 m. Teismas tapo vienintele ir nuolatine institucija, prižiūrinčia Konvencijos laikymąsi. Perėjęs griežtą reikalavimo priimtumo filtrą skundas nagrinėjamas teismo kolegijoje. Skundą tenkinantis sprendimas konstatuoja Konvencijoje įtvirtintos (vienos ar kelių) teisės pažeidimą, identifikuoja nacionalinių teisės aktų turinio ar jų taikymo praktikos ydingumą. Lietuvoje sukurta net institucinė tokios procedūros eiga: minėtą informaciją kartu su iniciatyva atlikti atitinkamus teisinės bazės pataisymus įgaliotoms LR institucijoms perduoda Vyriausybės atstovas Teisme.

Europos Socialinių teisių komitetas prižiūri, kaip yra įgyvendinamos Europos Socialinės Chartijos nuostatos. Pastarasis aktas – Europos Tarybos dokumentas, įtvirtinantis specializuotas (socialinio pobūdžio) asmenų teises. Jei nustatoma, kad Konvencija buvo pažeista, valstybei pažeidėjai rekomenduojama imtis priemonių situacijai taisyti. Komiteto nariai prižiūri, ar nacionalinė teisė ir praktika atitinka valstybių prisiimtus įsipareigojimus.

### ***III dalis. Asociacijos laisvės turinys***

Asociacijų laisvės turinys talpina keletą jos pasireiškimo formų, tam tikrų sudėtinių komponentų, kurios tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose formuojamos kaip atskiros teisės. Kad asociacijų laisvė yra daugialybė pažymėjo ir Konstitucinis Teismas<sup>28</sup>. Bet kurios iš toliau apibūdintų laisvės turinį sudarančių teisių pažeidimas reiškia ir konfliktą su asociacijų laisve. Darbe mėginta išskirti pagrindinius elementus, kurie atskleidžia šios laisvės turinį. Būtina pabrėžti, kad toliau komentuojamos teisės garantuotos tiek darbdaviams, tiek darbuotojams. Teisinės bazės aiškumas ir praktikos gausa lemia tai, kad daugiau bus kalbama apie darbuotojų organizacijoms suteikiamas teises ir jų įgyvendinimo problematiką. Pagrindinio darbuotojų organizacijų veiklą reglamentuojančio profesinių sąjungų įstatymo turinys bus atskleistas darbe analizuojant atskiras asociacijos laisvės turinį sudarančias teises.

#### **3.1. Teisė be išankstinio leidimo jungtis į organizacijas. Darbuotojų ir darbdavių organizacijos.**

Darbo teisiniuose santykiuose asociacijos laisve grindžiama darbuotojų ir darbdavių teisė vienytis į organizacijas ir kitus junginius. Asociacijų laisvė dažnai tapatinama su teise jungtis į organizacijas, tačiau šių teisių turinys nėra tapatus, nors abi jos iš tiesų yra glaudžiai susijusios. Asociacijos laisvė yra platesnės apimties. Darbuotojų bei darbdavių teisė vienytis į organizacijas ir kitus junginius tėra tik vienas iš asociacijos laisvės turinio aspektų, kurį aptarsime plačiau.

Universaliu mastu šis asociacijų laisvės elementas (konstruojamas kaip atskira teisė, bet realiai esantis jos sudėtiniu komponentu) reglamentuotas keletoje aktų. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 20 straipsnyje yra įtvirtinta kiekvieno žmogaus teisė laisvai burtis į taikius susirinkimus bei asociacijas ir kartu garantija nepriklausyti nepageidaujamai organizacijai, o 23 straipsnio 4 dalis - asmens teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai. Pastaroji norma yra pirmosios detalizacija arba pritaikymas darbo teisinių santykių plotmėje. Teisė taip pat įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos 11 straipsnyje, kuris

---

<sup>28</sup> Konstitucinio teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3536.

laiduoja kiekvienam asmeniui teisę laisvai rengti taikius susirinkimus, jungtis į asociacijas kartu su kitais, taip pat teisę steigti ir stoti į profesines sąjungas savo interesams ginti. Pastarojo straipsnio turinį komentavo Europos Žmogaus teisių Teismas. Teigta, jog norma nelemia darbdavio pareigos konsultuotis su profsąjunga. Profesinei sąjungai garantuota galimybė būti išrinktai ir laisvai veikti ginant darbuotojų interesus<sup>29</sup>. Teisę jungtis į atstovaujamas organizacijas garantuoja ir Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (22 straipsnis), Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (8 straipsnis). Šią teisę įtvirtina ir specializuotos TDO konvencija Nr. 87 „Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo“ sakydama, kad darbuotojai ir darbdaviai turi teisę pasirinkti, be išankstinio leidimo steigti ir stoti į organizacijas.

Nacionalinė teisinė bazė šiuo klausimu nuosekli. Nacionaliniai aktai buvo kuriami atsižvelgiant į tarptautinių aktų nuostatas. Sukurtas gana veiksmingas jungimosi į organizacijas institutas, kuris užtikrina teisės įgyvendinimą. Darbo kodekso (toliau – DK) nuostatos darbuotojų atstovavimo galimybę suteikia profesinei sąjungai arba darbo tarybai, kurių teisinį statusą, kompetenciją detalizuoja profesinių sąjungų bei darbo tarybų<sup>30</sup> įstatymai. Profesinių sąjungų įstatymas perfrazuoja minėtų tarptautinių aktų normas pirmame straipsnyje teigdamas, kad visi asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis turi teisę laisvai jungtis į profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje. Teisės jungtis į atstovaujančias organizacijas įtvirtinimas ir reglamentavimas teisės normomis yra prielaida pasiekti socialinę partnerystę. Pastarasis terminas – darbuotojų, darbdavių ir valstybės skirtingų interesų kompromisas. Jos pagalba siekiama suderinti darbo santykių subjektų interesus ir pasiekti, kad tiek valstybė, tiek darbuotojai, tiek darbdaviai turėtų galimybę veikti kaip lygiaverčiai socialiniai partneriai<sup>31</sup>. Tik turėdami galimybę jungtis į atstovaujamas struktūras darbo teisinių santykių subjektai gali veikti kaip lygūs partneriai ir derybomis pasiekti veiksmingą susitarimą. Sėkmingų derybų prielaida yra atstovavimo institutas darbo teisėje. Veikdamos per įgaliotas organizacijas darbo teisinių santykių šalys gali betarpiškai išsiaiškinti vienos kitų pageidavimus ir pasiekti

---

<sup>29</sup> Europos žmogaus teisių teismo 1976 m. Vasario 6 d. byla Gustafsson vs. Sweden. Internetinė prieiga [[http://www.kurt.nu/index\\_euoparatt/europadomstolen\\_domar\\_text/Gustavsson2.html](http://www.kurt.nu/index_euoparatt/europadomstolen_domar_text/Gustavsson2.html)]

<sup>30</sup> Lietuvos Respublikos darbo tarybų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 164-5972. Nors buvo deklaruota, kad darbų tarybų įsteigimas turėtų skatinti darbuotojų atstovų instituto veiksmingumą, Lietuvos įstatymų leidėjas pirmenybę atstovauti darbuotojų teisėms ir interesams teikia profesinėms sąjungoms. Darbo taryba yra tik alternatyvi atstovė, kuri negali vykdyti tų funkcijų, kurios pagal įstatymą yra pripažintos profesinių sąjungų prerogatyva (Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija / Nerijus Kasiliauskas, p. 173).

<sup>31</sup> Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T1. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 221

rezultatų. Profesinės sąjungos registruojamos pareikštine tvarka. Tai reiškia, kad registras formaliai vertina atitikimą įstatymo normoms. Jis negali spręsti teisės klausimų, pavyzdžiui, ar konkreti susivienijimo įstatų norma atitinka Konstitucijos dvasią bei neprieštarauja viešajai tvarkai. Profsąjungų įstatyme įtvirtintas tam tikras dualizmas. Įvykdžiusi formalias steigimo sąlygas profesinė sąjunga jau gali atstovauti darbuotojus darbo teisiniuose santykiuose. O registracija (tiksliau – įtraukimas į registrą) lemia tik juridinio asmens statuso įgijimą.

Nors minėti aktai suteikia analogiškas galimybes abiem darbo santykių subjektams, realiai darbdavių interesai šioje srityje saugomi mažiau net nepaisant TDO konvencijos Nr. 87 egzistavimo, kuri antru straipsniu įtvirtina ir bendruosius darbdavių organizacijų veiklos pagrindus<sup>32</sup>. Problema ta, kad Lietuvos įstatymuose nėra specialiųjų normų apie darbdavių organizacijas. Teisės užuomazgos laiduotos lakoniška DK 24 straipsnio norma. Darbo kodeksas darbdavio atstovais laiko įmonės vadovą, kuris gali atlikti veiksmus, sukuriančius, pakeičiančius ir panaikinančius darbo teisinius santykius. Vadovas (administracija) gali savo įgaliojimus perduoti ir fiziniams arba juridiniams asmenims, kurie darbdavį gali atstovauti tiek individualiuose, tiek kolektyviniuose darbo santykiuose. Taigi darbo kodeksas įtvirtina darbdavio atstovavimo galimybę be detalaus normą įgyvendinančio mechanizmo. Jokio atskiro specialaus akto, reglamentuojančio stipresnės darbo sutarties šalies atstovavimą, nėra. Teisės doktrinoje išsakoma idėja, jog toks nevienodas profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų veiklos reglamentavimas pažeidžia TDO konvencijų nuostatas, nusižengia trišalio bendradarbiavimo principams, riboja veiksmingą darbdavių organizacijų veiklą. Nuomonei oponuoja beveik klasikiniu tapęs argumentas, kad darbuotojai yra silpnesnioji darbo santykių šalis ir todėl jų organizacijos nusipelno papildomos gynybos<sup>33</sup>. Teisiniu požiūriu darbdavių organizacijos, kaip ir profesinės sąjungos, yra asociacijos pobūdžio socialinis – teisinis junginys, kuris jungia darbdavius bendriems tikslams ar interesams narystės pagrindu<sup>34</sup>.

Nesant aiškaus akto, reglamentuojančio darbdavių organizacijų statusą, potencialiems steigėjams tenka naudotis esama teisine baze. Po visuomeninių organizacijų įstatymo<sup>35</sup> galiojimo pabaigos, bene vienintelis realus asmenims likęs variantas – asociacijų įstatymas.

---

<sup>32</sup> „..darbdaviai be jokių išimčių turi teisę pasirinkti, be išankstinio leidimo steigti ir stoti į organizacijas”.

<sup>33</sup> Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T1. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 222

<sup>34</sup> Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // Teisė. T. 39. 2001. P. 9

<sup>35</sup> Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 59-1653.

Situaciją patvirtina faktiškai veikiančių darbdavių organizacijų reglamentai<sup>36</sup>. Asociacijų įstatymo pagrindu veikiančios darbdavių organizacijos nuo kitų įstatymo pagrindu veikiančių insitucinių struktūrų skiria keletas požymių. Svarbiausi jų – samdomo darbo naudojimas ir tikslinė paskirtis – kolektyvinis darbdavių atstovavimas palaikant darbo teisinius santykius. Darbdavių organizacijos susikūrimas pasiremiant asociacijų įstatymu negarantuoja jai savo narių atstovavimo darbo santykiuose teisių<sup>37</sup>. Tai dar vienas palankesnes darbuotojų atstovams veiklos galimybes liudijantis faktas. Darbuotojų atstovai turi įstatymo nustatytą kompetenciją, kurios teikiamomis galimybėmis gali pasinaudoti įvykdę formalius steigimo reikalavimus. Profesinei sąjungai teisė atstovauti ir ginti narius nustatyta *a priori* Konstitucijos ir įstatymų. Darbdavių organizacijos analogiškų atstovavimo teisių neįgauna. Kad ji galėtų atstovauti darbdavius kolektyvinėse derybose siekiant sudaryti kolektyvines sutartis, tokia galimybė turi būti nurodyta jos steigimo įstatuose. Asociacijų įstatymo pagrindu į darbdavių organizaciją įstojęs asmuo organizacijai perduoda tik tą veiklos ir atstovavimo apimtį, kuri numatyta asociacijų įstatymo. Tačiau asociacija nėra teisinis nario atstovas palaikant santykius. Tokia nario atstovavimo teisė turi būti nurodyta organizacijos įstatuose ir skambėti aiškiai, kad nekiltų klausimų dėl darbdavių organizacijos kompetencijos apimties. Nesant atitinkamos normos įstatuose darbdaviai (priešingai nei darbuotojai) neturi pareigos vykdyti iš to plaukiančių pasekmių. Ir tik įstojęs į kolektyvinių derybų ir susitarimų sudarymo kompetenciją turinčią darbdavių organizaciją darbdavys prisijungimo gestu deleguoja jai atstovavimo teises.

Kadangi iki šiol nėra priimta darbdavių organizacijų įstatymo, iniciatyvinės DK pakeitimų siūlymus ruošiančios grupės periodiškai pateikia savo pozicijas, liečiančias darbdavių organizacijas. Siūloma apibrėžti darbdavių sąvoką ir įtraukti į darbo kodeksą nurodant, kad darbdavių organizacijomis laikomi pagal asociacijų įstatymą veikiančios viešieji juridiniai asmenys, pagal savo įstatus (statutus) atstovaujantys savo narių – darbdavių teisėms ir interesams socialinėje partnerystėje<sup>38</sup>. TDO konvencijos Nr. 87 antro straipsnio norma paskatino ir darbo teisės specialistus pateikti atitinkamas definicijas<sup>39</sup>. Darbdavių organizacijos apibūdinamos kaip nuo valstybės ir profesinių sąjungų nepriklausomos, savanoriškumo

---

<sup>36</sup> Verslo darbdavių konfederacijos veiklą reglamentuojantys įstatatai ją apibūdina kaip ribotos civilinės atsakomybės viešąjį juridinį asmenį, kurio teisinė forma yra asociacija.

<sup>37</sup> Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // VU Mokslo darbai: Teisė. 2001, Nr. 39, p. 11

<sup>38</sup> Prieiga per internetą: <http://www.lpsk.lt/?lang=lt&mID=3&id=10089>, [žiūrėta 2008 m. kovo 19 d.]

<sup>39</sup> Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // VU Mokslo darbai: Teisė. 2001, Nr. 39, p. 8

pagrindu sukurtos savarankiškos organizacijos, kurios gali turėti juridinio asmens teisių ir atstovaujančios darbdavius darbo teisiniuose santykiuose.

Aiškaus teisinio pagrindo nebuvimas nekliudo darbdavių organizacijų sėkmingai veiklai. Krypstama vis didesnės centralizacijos link. Suvieniję savo pajėgas jie gali daryti didesnę įtaką valstybės institucijoms ir efektyviai siekti užsibrėžtų tikslų. Šiandien matomi rezultatai – darbdaviai susibūrę į Verslo darbdavių, pramoninkų konfederacijas. Tokie žingsniai - logiška verslininkų vienijimosi siekiant geriau atstovauti verslo interesus santykiuose su valdžios institucijomis bei socialiniais partneriais pasekmė.

Aptarus darbdavių organizacijų probleminius niuansus, būtina paminėti ir darbuotojų organizacijų veiklos pagrindus bei esminius akcentus. Nors darbdavių atstovai naudojami konstitucine 35 straipsnio apsauga, darbuotojų atstovai aukščiausios galios aktu ginami papildomai – jiems skirta atskira konstitucijos norma. Konstitucijos 50 straipsnis sako, jog profesinės sąjungos kuriasi laisvai ir veikia savarankiškai. Konstitucinė norma įtvirtina profesinių sąjungų, kaip tam tikros asociacijų rūšies darbo ir su ja susijusių visuomeninių santykių srities veiklos principus<sup>40</sup>. Nors papildomai pasakyta, kad jos gina darbuotojų profesines, ekonomines ir socialines teises bei interesus, aktą komentuojantis Konstitucinis Teismas išreiškia dvejopą<sup>41</sup> profesinių sąjungų paskirtį ir funkciją. Pirmoji jų – atstovauti ir ginti profsąjungų narius. Antroji – įstatymo numatytais atvejais ir būdais ginti visus atitinkamos įmonės, įstaigos ar organizacijos darbuotojus. Profesinių sąjungų paskirtis atitinkamais atvejais organizuotai ir profesionaliai ginti ne tik savo narius, bet ir visus darbuotojus atsispindi ir Tarptautinės darbo organizacijos konvencijose, kurias Lietuvos Respublika ratifikavo. Teiginys grindžiamas TDO Konvencijos Nr. 154 „Dėl kolektyvinių derybų skatinimo“<sup>42</sup> 5 straipsniu, kuris suteikia kolektyvinių derybų galimybes visiems darbdaviams ir visoms darbuotojų grupėms tose veiklos srityse, kuriose yra taikytina ši Konvencija. Pasinaudojant istoriniu metodu, galime pažymėti, kad ankstesnė (1991 m.) profesinių sąjungų įstatymo redakcija profesinės sąjungos veiklos sritį ribojo jos nariais. Tačiau atitinkamas pakeitimas buvo gana greitai padarytas. Dabar profsąjungų veiklos sritis išplėsta ir jos ginamais bei atstovaujamais asmenimis tapo visi darbuotojai, ne tik organizacijos nariai. Asmenys į profesines sąjungas jungiasi norėdami apginti savo profesines, ekonomines ir socialines teises.

---

<sup>40</sup> Ibid, p. 11.

<sup>41</sup> Konstitucinio Teismo 1999 m. sausio 14 d. Nutarimas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 9-199.

<sup>42</sup> TDO Konvencija Nr. 154 „Dėl kolektyvinių derybų skatinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 30-740



Asmuo, studamas į organizaciją kartu pasirenka ją kaip savo darbo teisių ir interesų gynimo formą. Narių teisių gynimas atitinka pagrindinę šios darbuotojų organizacijos paskirtį. Ši profesinės sąjungos funkcija išryškėja sprendžiant individualius darbo ginčus, kai profesinės sąjungos narį nuo neteisėtų darbdavio sprendimų gina bei prireikus jam teisme atstovauja profesinė sąjunga. Istoriskai profesinės sąjungos susikūrė kaip visų darbuotojų (ne tik jos narių) gynėjos. Dvišalių ir trišalių derybų su darbdavių ir valdžios atstovais pagalba profesinė sąjunga sprendžia problemas, aktualias visam darbuotojų kolektyvui. Sudarant kolektyvines ar kitas sutartis su darbdaviu, siekiant išsilygti teisingą darbo užmokestį ar saugias darbo sąlygas, kitaip gerinant darbuotojų padėtį profesinė sąjunga atstovauja ne tik jos narių, bet ir apolitiškų darbo sutarties saistomų asmenų interesams.

Keletas aktualaus profesinių sąjungų įstatymo normų kelia tam tikrų klausimų. Labiausiai komplikotas profesinių sąjungų įstatymo nuostatas išaiškino Konstitucinis Teismas. Įstatymo 10 straipsnio 4 dalis numato, kad profesinės sąjungos atstovauja profesinės sąjungos nariams santykiuose su darbdaviu, jo įgaliotuoju atstovu. Profesinės sąjungos gina savo narių darbo, ekonomines ir socialines teises bei interesus. Šia norma profesinėms sąjungoms yra suteikta teisė, o kartu ir nustatyta pareiga atstovauti savo nariams santykiuose su darbdaviu ar jo įgaliotuoju atstovu, o jei šie pažeidžia profesinės sąjungos nario teises ar įstatymo saugomus jo interesus - taip pat ir ginti jį įstatymų numatyta tvarka. Norma lyg ir kelia pagrįstų abejonių dėl atitikimo svarbiausiam Lietuvos Respublikos teisės aktui dėl to, kad ja ginami narių, o ne visų darbuotojų interesai. Vis dėlto normos konstitucingumas jau buvo tikrintas. Jokio neatitikimo Teismas neužfiksavo<sup>43</sup>. Pozicijos motyvais tapo sisteminis įstatymo aiškinimas (norma turi būti vertintina viso įstatymo kontekste) bei profesinių sąjungų priedermės ginti savo narių teises bei įstatymų saugomus interesus ir jiems atstovauti akcentavimas. Profesinės sąjungos turi išimtinę teisę kontroliuoti, kaip darbdavys laikosi ir vykdo su jų atstovaujama darbuotojų teisėmis ir interesais susijusius darbo, ekonominius ir socialinius įstatymus, kolektyvines sutartis ir susitarimus. Kontrolė yra svarbus profesinių sąjungų veiklos būdas. Įgyvendinant kontrolės funkcijas galima nustatyti, ar darbdavys savo sprendimais nepažeidinėja darbuotojų profesinių, ekonominių ar socialinių teisių bei interesų<sup>44</sup>.

---

<sup>43</sup> Konstitucinio Teismo 1999 m. sausio 14 d. nutarimas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 9-199.

<sup>44</sup> Ibid.

Įstatymo 18 straipsnis įtvirtina dar vieną profsajungų veiklos galimybę. Turėdamos rimtą pagrindą manyti, kad darbdavio sprendimai pažeidžia įstatymų laiduotas profesinių sąjungų narių teises, profsajungos įgaliotos kreiptis į darbdavį su reikalavimu panaikinti atitinkamus sprendimus. Akivaizdu, kad darbdavio sprendimai gali pažeisti ne tik profsajungų narių, bet ir organizacijai nepriklausančių darbuotojų teises. Konstitucinis Teismas normos antikonstitucine nepripažino. Teigiama, kad organizacijai nepriklausantys asmenys gali gintis alternatyviai remdamiesi Konstitucijos 30 straipsniu, leidžiančiu kiekvienam asmeniui kreiptis į teismą. Pastarosios pozicijos laikosi ir bendrosios kompetencijos teismų praktika<sup>45</sup>. Dar viena diskutuotina norma įtvirtinta įstatymo 21 straipsnyje. Išoriškai diskriminacinė nuostata riboja atleidimo tvarką asmenims, esantiems profsajungos renkamojo organo nariais. Greta šios, numatytos ir kitos tokių asmenų teisinį statusą gerinančios priemonės – drausminių nuobaudų skyrimo apsunkinta tvarka, lengvesnė teisė grįžti į eitas pareigas. Teismas garantijas teisina ypatinga grėsme būti diskriminuojamiems, tai yra kad su jais nebūtų susidorota už jų veiklą šiuose organuose (pavyzdžiui, be pagrindo paskiriant drausmines nuobaudas, atleidžiant iš darbo, perkeltant į kitą, prastesnį darbą ir pan.), taip pat kad darbo šiuose organuose laikotarpiu jiems būtų išsaugotos lygios su kitais darbuotojais teisės. Juolab, kad darbuotojų atstovus papildomai gina TDO Konvencija Nr. 135, numatanti naudojimąsi efektyvia pagalba nuo bet kokių veiksmų, kurie gali padaryti jiems žalą, įskaitant atleidimą iš darbo dėl jų statuso arba jų, kaip darbuotojų atstovų, veiklos, arba dėl jų narystės profesinėse sąjungose, arba veiklos profesinėse sąjungose tokiu mastu, koku jie veikia pagal galiojančius įstatymus ar kolektyvinius susitarimus, arba pagal kitas bendrai suderintas sąlygas.

Tai, kad profesinės sąjungos įgaliotos atstovauti ir ginti visų įmonės darbuotojų interesus vertintina prieštarigai net nepaisant to, kad yra įtvirtinta darbo kodekso 18 staipsnio 2 dalyje. Nors ir deklaruojama, kad darbuotojų interesų atstovavimas lengvina siplnesnės darbo sutarties šalies padėtį, kai kuriais atvejais profsajungos pagalba gali būti visai nepatraukli ir nepriimtina. Svarstyтина, ar nebūtų tikslinga keisti esamą reguliavimą ir kolektyvinę įmonės sutartį ar analogiškus lokalius aktus padaryti privalomus tik tiems, kurie aiškiai ir nedviprasmiškai išreiške pritarimą atitinkamam veiksmui net nepaisant pakankamai didelių praktinių tokios pozicijos įgyvendinimo sunkumų.

---

<sup>45</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 42

Keletą naudingų praktikai teisės išaiškinimų pateikė asociacijų laisvės komitetas. TDO 87 konvencijos 2 straipsnis, kuris laiduoja teisę be išankstinio leidimo steigti ir stoti į organizacijas, nereiškia, kad valstybė yra įpareigota imtis priemonių, jog joje egzistuotų bent keletas (daugiau nei viena) darbuotojų ar darbdavių organizacijų. Tačiau keliama pareiga nekliudyti asmeniui, norinčiam jungtis į jo interesus atitinkančią organizacinę struktūrą, kaip ir norinčiam iš jos pasitraukti. Pasitraukimas turi būti daromas laisva asmens valia<sup>46</sup>. Valdžia turi susilaikyti nuo prievartos veiksmų asmeniui įgyvendinant teisę<sup>47</sup>. Ar konkrečios normos pažeidžia asociacijų laisvę sprendžia asociacijų komitetas. Vienoje bylų buvo pasakyta, kad vienos darbuotojų ar darbdavių organizacijos egzistavimas dar nelemia prieštaravimo asociacijų laisvei. Svarbios ir tokio rezultato atsiradimo priežastys. Jei valdžia teisinėmis ir ekonominėmis priemonėmis skatina konkrečios organizacijos interesus, situacija konfrontuos su asociacijų laisve ir diskriminacijos draudimo principu (apie jį vėliau). Kita vertus, valstybėje gali faktiškai susiklostyti vienos asociacijos gyvavimo praktika. Tai būna nulemta valstybės istorinės sanklodos, tradicijų, papročių. Pastarasis modelis, nepaveiktas įstatymo leidėjo, yra teisėtas ir toleruotinas<sup>48</sup>.

Privaloma valstybės legitimacija (privalomi leidimai, registravimo ar atsisakymo registruoti klausimų perdavimas valstybės dispozicijai ir pan) asociacijai įsigalioti nėra teisėta<sup>49</sup>. Profesijų įstatyme numatyti protingi steigėjų skaičiaus, įstatų patvirtinimo, vadovaujančių organų išrinkimo reikalavimai<sup>50</sup> steigiant organizaciją negali būti laikomi teisės ribojimu. Asociacijų „įėjimas“ į rinką, jų veiklos periodas turi būti stebimas. Tai tam tikra apsaugos priemonė, neleidžianti vykdyti antikonstitucinės veiklos. Tarptautiniai aktai tik orientuoja valstybes nares bendro pobūdžio aktais. Kokie reikalavimai ir koku būdu įtvirtinti – nacionalinės valdžios diskrecija. Fakto klausimas, ar įstatų privalomas registravimas vykdomosios valdžios institucijoje (profesinių sąjungų įstatymo 8 straipsnis) varžo šią laisvę.

---

<sup>46</sup> Komitetui teko nagrinėti bylą, kurioje nacionalinis teisinis reguliavimas numatė, jog išstojimas iš organizacijos vyksta dalyvaujant notarui. Šis tikrina, kad asmuo parašu tvirtintų tikrą savo valią. Nors reikalavimas pats savime nelemia principo pažeidimo, valstybė turi užtikrinti, kad notaro privalomas dalyvavimas nesukels didelių praktinių sunkumų (laiko kaštai, dokumentų pateikimo sanaudos). To nepadarus kils pagrindas abejoti situacijos atitikimu TDO konvencijai Nr 87.

<sup>47</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the international labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 48.

<sup>48</sup> Ibid, p. 55.

<sup>49</sup> Ibid p. 58.

<sup>50</sup> Įstatymas nurodo, kad profesinė sąjunga yra įsteigta surinkus steigėjų minimumą, konferencijoje patvirtinus įstatus bei išrinkus atstovaujamuosius organus. Įvykdžiusi šias sąlygas ji tampa darbo teisinių santykių subjektu. Privalomas įstatų registravimas (8 straipsnis) suteikia organizacijai juridinio asmens statusą ir papildomų teisių (pavyzdžiui, savo vardu dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose, įgyti turtinių ir neturtinių teisių bei pareigų)

Manytina, kad ne. Papildomu pozicijos argumentu tampa galimybė atsisakymą registruoti skūsti apylinkės teismui.

Konstitucinė teisė laisvai vienytis į susivienijimus yra susijusi su galimybe užimti įvairias pareigas tuose susivienijimuose. Ši galimybė yra išvestinė iš konstitucinės teisės laisvai jungtis į asociacijas. Šių pareigų užėmimo susivienijimuose tvarką nustato ne valstybė, o tik paties susivienijimo (kuris pagal Konstituciją yra autonomiškas viešosios valdžios atžvilgiu) vidaus tvarką reglamentuojantys aktai (įstatai, statutai, reglamentai ir pan.). Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris dirbtinai arba nepagrįstai suvaržytų susivienijimų steigimo laisvę ir veiklą, nes taip būtų pažeista konstitucinė vertybė - teisė į susivienijimus (asociacijų laisvė). Tokią išvadą padarė Konstitucinis Teismas. Teismo buvo vertinamas valstybės teisinis reguliavimas, kuriuo apribota Seimo nario teisė būti Konstitucijoje numatyto susivienijimo nariu ir užimti jame pareigas. Teismas teigė, jog toks reguliavimas pažeidžia konstitucinę vertybę - teisę į susivienijimus, arba asociacijų laisvę<sup>51</sup>. Seimo narių iniciatyvinė grupė perklausė ar tokia Teismo pozicija reiškia, kad seimo nariai gali užimti vadovaujančias pareigas profsajungoje, asociacijoje, kurios nariais jie yra, ir jai atstovauti. Atsakyta<sup>52</sup> buvo lakoniškai ir diplomatiškai. Anksčiau minėti teiginiai nereiškia, kad seimo narys negali užimti pareigų organizacijoje, kurios narys jis yra, ir jai atstovauti.

### ***3.2. Darbuotojų ir darbdavių organizacijų teisė parengti savo įstatus, laisvai rinkti atstovus, organizuoti valdymą ir veiklą.***

Šios teisės apibrėžia sritį, kurioje darbuotojų ir darbdavių organizacijos veikia savo nuožiūra. Laisvas jų įgyvendinimas leidžia organizacijai jaustis nepriklausomai ir savarankiškai bei sudaro sėkmingo narių atstovavimo būtinas prielaidas. Asociacijos autonomija – neatskiriama jos sėkmingo funkcionavimo detalė. Tik būdamos nepriklausomos nuo valstybės valdžios, kitų valstybės ir savivaldybių institucijų asociacijos gali veiksmingai veikti kaip svarbus pilietinės visuomenės elementas, būti demokratinės valstybės piliečių saviraiškos forma ir visuomeninio aktyvumo garantas.

---

<sup>51</sup> Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. // *Valstybės žinios*, 2004-07-06, Nr. 105-3894.

Pagrindinis tarptautinis teisės aktas, nustatantis šį asociacijos laisvės komponentą, yra TDO Konvencija Nr. 87. Jos 3 straipsnis, laiduojantis teises: rengti savo įstatus bei taisykles; rinkti savo atstovus<sup>53</sup>; organizuoti valdymą; rengti programas.

TDO, įtvirtindama šias teises, detaliau jų nereguliuoja. Taigi teisių įgyvendinimas paliktas nacionaliniam įstatymų leidėjui bei teismų praktikai, kurių veiksmai esant reikalui įvertinami įgaliotų tarptautinių institucijų, tarp jų ir asociacijų laisvės komiteto.

Analogiškos teisės įtvirtintos profesinių sąjungų įstatymo straipsnyje, pavadintame profesinių sąjungų veiklos laisve. Papildomai profsąjungų įstatymo preambulė sako, kad darbuotojų organizacijos yra savaveiksmės, kas savo ruožtu reiškia, jog pačios profsąjungos gali spręsti vidaus ir užsienio klausimus. Jos gali kurti veiklos programas, parengti įstatų turinį, numatyti veiklos kryptį ir apimtį, parengti sprendimų turinį, numatyti disponavimo turtu taisykles, dėstyti poziciją darbo santykių klausimais. Vis tik ir čia egzistuoja diskrecija ribojantis saugiklis. Organizacijos sprendimai ir veiksmai negali pažeisti Konstitucijos, įstatymų, įstatuose nustatytų taisyklių. Sulyginus tarptautinį ir nacionalinį reglamentavimą galima teigti, jog sistema išlaikyta, normos suderintos tarpusavyje ir konfliktai su asociacijų laisve ateityje galimi veikiau dėl ydingos straipsnio taikymo praktikos.

Asociacijų laisvės komitetas yra pasisakęs, jog organizacijų autonomija pažeidžiama toliau nurodytais veiksmais: jei valstybinė valdžia turi teisę reikalauti padaryti tam tikrus pakeitimus įstatuose, kai valstybės institucijos pačios parengia įstatus, kai įstatų tvirtinimas yra valstybės institucijų teisė (o ne pareiga), kai reikalaujama pirminių organizacijų įstatų atitikimo susivienijimo įstatams, kai profesinių sąjungų susivienijimas parengia tipinius įstatus, kuriuose yra ne tik formalios nuostatos<sup>54</sup>. Tuo tarpu reikalavimas, kad esminius<sup>55</sup> asociacijos klausimus spręstų konferencija, o ne įgaliotas atstovaujantis organas vienasmeniškai yra motyvuotas ir suprantamas. Jis nesuponuoja konflikto su TDO konvencija Nr. 87. Situaciją keistų imperatyvas pateikti tokių susirinkimų detalius išrašus (sekretoriato protokolą, išdininko raportą, dalyvių sąrašą) valstybės institucijoms. Pastaroji situacija konfrontuoja su asociacijų galimybe laisvai

---

<sup>52</sup> Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2005-05-12, Nr. 21-664

<sup>53</sup> Organizacinės darbuotojų ir darbdavių atstovų formos detaliai apibūdintos 3.1. darbo dalyje, todėl šiame skyriuje bus orientuojamasi į atstovų rinkimų procedūrą bei daugiausia problemų keliančius klausimus.

<sup>54</sup> Naudotasi informacija iš tinklapio <http://www.lpsk.lt/downloads/structure//TDO.htm> [2007-12-15].

<sup>55</sup> Problemų kelia nebent klausimo traktavimas esminiu arba neesminiu. TDO asociacijų komiteto nuomonė esminiais gali būti laikomi klausimai, susiję su veiklos pradžia, pabaiga, sustabdymu, atstovaujančio organo rinkimu.

organizuoti savo valdymą. Už vidaus diskrecijos klausimų ribos neišeina narių apmokestinimas (metinio ar stojimo mokesčių forma)<sup>56</sup>. Asociacijos laisvos nustatyti tokio mokesčio dydį. Valstybiniai norminiai aktai negali daryti įtakos ribodamas tokį mokestį.

Asociacija yra laisva nustatyti atstovų rinkimo tvarką. Valstybės normomis nustatyta detali rinkimų procedūra varžo asociacijų laisvę<sup>57</sup>. Reikia paminėti prieštarinę komiteto praktiką dėl rinkimų dažnumo. Viename savo komentarų komitetas teigia, jog nustatyti rinkimų dažnumą (atstovų kadencijų trukmę ir skaičių) turi būti leista pačioms organizacijoms<sup>58</sup>. Papildomai teigiama, kad tokie rinkimai būtų tiesioginiai, slapti ir visuotiniai. Kitoje gi buvo užfiksuotas valstybės normomis reguliuojamas rinkimų dažnumas ir pasakyta, jog tokia situacija neprieštarauja asociacijų laisvei<sup>59</sup>. Manytina, preferenciją teikti reikėtų pirmajai pozicijai. Ji ne tik atspindi aktualią Komiteto poziciją šiuo klausimu, bet ir yra palankesnė darbuotojui, silpnesnei darbo santykių šaliai. Profesinių sąjungų įstatymas, kaip ir tarptautiniai asociacijų laisvę įtvirtinantys aktai, nereguliuoja atstovų kadencijų skaičiaus ar įgaliojimų trukmės. Visos šios aplinkybės leidžia teigti, kad klausimas patenka į organizacijos vidaus diskrecijos klausimų sąrašą. Todėl įstatymo leidėjo gudravimai nustatant maksimalią kadencijos trukmę ir kartu galimybę pareigas eiti tik kartą negali būti toleruojami. Darbuotojų ir darbdavių diskrecijai paliekamas klausimas dėl balsų priimančiam sprendimui skaičiaus. Vidaus aktai turi nustatyti, atitinkamam sprendimui pakaks paprastos, bus reikalinga absoliuti ar kita kvalifikuota dauguma<sup>60</sup>. Lietuvos Respublikos norminiai aktai atstovų rinkimų procedūros nereguliuoja ir leidžia ją nustatyti organizacijos vidaus reglamente.

Diskusijų kelia ne tik balsavimo rezultatai, bet ir kiti akcentai. Bet koks valstybės įsikišimas į rinkimus kelia riziką ir nereikalingas emocijas. Todėl rinkimų procedūra turėtų vykti vidaus reglamento nustatyta tvarka, o ne būti sankcionuojama vykdomosios valdžios institucijos<sup>61</sup>. Klausimai, liečiantys pareigą ar asmeninę diskreciją balsuoti – asociacijos vidaus reikalas.

---

<sup>56</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 57.

<sup>57</sup> Ibid. p.61

<sup>58</sup> Ibid. p. 53.

<sup>59</sup> Ibid. p. 68.

<sup>60</sup> Ibid. p. 49.

<sup>61</sup> Ibid. p. 73.

Kaip ir kiti, asociacijos atstovų rinkimai gali būti socialiai jautrūs. Potenciali destrukcija rinkimų procedūros eigoje lemia būtinybę juos kažkoku būdu kontroliuoti. Išimtinu atveju rinkimų priežiūra galima. Turi būti numatyti aiškūs tokios priežiūros pagrindai, o kontrolės subjektu tampa teisminė valdžia, kurios įtaka pasireiškia atstovų siuntimu ar rinkimų procedūros analize<sup>62</sup>. Priežiūrą atliekantys subjektai įgalioti rinkimus pripažinti neteisėtais esant įstatyme numatytiems pagrindams. Taigi komitetas pripažįsta rinkimų teisėtumo kontrolę. Tačiau net ir laidavus galimybę, minimas papildomas asociacijų narių interesus ginantis instrumentas. Kontrolė negali „iššaldyti“ rinkimų rezultatų<sup>63</sup>. Galia kvestionuoti rinkimus ar priimtus sprendimus netgi esant rimtoms priežastims nesuteikta vykdomajai valstybės aparato daliai. Tokią galimybę leidžiantis reguliavimas nepagrįstai išplėstų valdžios galias asociacijos principo sąskaita. Įtaką rinkimams daro ne tik faktinis valstybės dalyvavimas rinkimuose. Analogiška poveikį lemia ir viešųjų ryšių priemonės. Valdžios atstovai turi susilaikyti nuo viešų komentarų, liečiančių asociacijos atstovų rinkimus<sup>64</sup>. Valstybė negali imtis faktinių fizinių baudžiamojo poveikio veiksmų. Jos įtaka apribota viešosios tvarkos palaikymu. Atstovą gali nušalinti nebent įgaliotas organizacijos organas remdamasis veiklą reglamentuojančiais aktais, bet ne valstybinė institucija, teigianti, jog asmuo „neužtikrina disciplinos“ atstovaujamoje organizacijoje<sup>65</sup>.

Tam tikrų diskusijų gali sukelti klausimas dėl atstovui keliamų reikalavimų. Komiteto tyrimo objektu buvo tapęs nacionalinis reguliavimas, kuris numatė profesinės patirties sąlygą renkamam atstovui. Buvo reikalaujama profesinės patirties srityje, kurios darbuotojai bus atstovaujami. Kategoriškų pareiškimų padaryta nebuvo, tik teigta, kad toks reguliavimas kelia potencialų konfliktą su asociacijų teise<sup>66</sup>. O vienerių metų darbo patirties reikalavimas asmeniui (toje įstaigoje, kurios darbuotojų atstovu norima būti) norint tapti organizacijos atstovu buvo pripažintas neteisėtu<sup>67</sup>. Verta pastebėti, kad profesinių sąjungų įstatymas tokių reikalavimų neįtvirtina.

Tuo tarpu siekis neleisti išrinktam atstovui tęsti iki tol eitų pareigų yra suprantamas. Atstovo pareigų vykdymas – atstovavimas ir gynimas rinkusių asmenų interesus - atima daug

---

<sup>62</sup> Ibid. p. 84.

<sup>63</sup> Ibid. p. 84.

<sup>64</sup> Ibid. p. 62.

<sup>65</sup> Ibid. p. 62.

<sup>66</sup> Ibid. p. 59.

<sup>67</sup> Ibid. p. 44.

laiko. Kokybiškai atlikti eitas ir naujas pareigas būtų pernelyg sudėtinga<sup>68</sup>. Negali būti daromos kliūtys užsienio šalies piliečiams užimti atstovo postą. Pastaroji situacija paneigtų ne tik asociacijos laisvę, bet ir diskriminuotų asmenį dėl jo tautybės. *Būtinai* apribojimai galimi *protingą* terminą ir siejami su objektyviomis aplinkybėmis. O tai jau fakto, ne teisės klausimas. Pavyzdžiui kalbos nemokėjimas gali būti laikomas svaria aplinkybe asmeniui neleisti tapti organizacijos atstovu. Nepagrįstu teisės varžymu būtų laikomas ir kalėjusių bent 1 mėn. laisvės atėmimo įstaigoje asmenų draudimas eiti atstovo pareigas. Situacijos neleistų netgi leidimas atstovais būti asmenims, kurie nuo visuomenės izoliuoti buvo dėl politinio persekiojimo. Kai kuriose valstybėse lemiamu faktoriumi diferencijuojant asmenis į galinčius būti atstovais ar negalinčius tampa ne sankcijos dydis, bet nusikalstamos veikos pobūdis, kuria jie buvo bausti praeityje. Komitetas pabrėžė, kad ir neteisėtos veikos pobūdis (pvz., išskiriant sukčiavimą ir kitus finansinius nusikaltimus) negali tapti besąlyginiu negalėjimo eiti atstovo pareigų pagrindu.

Profesinių sąjungų įstatymas nereglamentuoja įstatų turinio – tik pateiktas sąrašas klausimų, kurie privalomai turi būti aptarti (8 straipsnis). Jau minėta, jog privalomas įstatų registravimas vykdomojoje valdžios institucijoje negali būti laikomas asociacijų laisvę varžančiu veiksmu.

Negalima drausti asociacijos atstovui gauti užmokestį už jo atliekamas funkcijas. Toks draudimas lemtų klaidingą normos interpretavimą. Kartu tai sukeltų neigiamų ekonominių padarinių asmenims, einantiems organizacijos atstovo pareigas<sup>69</sup>.

Asociacijos laisvės prigimtis, funkcinė paskirtis garantuoja jos narių konflikto sprendimą organizacijos viduje. Valstybės vaidmuo pasireiškia palankios atmosferos sprendžiant konfliktus užtikrinimu ir išorine pagalba, kai nariai patys nesugeba rasti kompromiso<sup>70</sup>. Bet tai jokių būdu nereiškia, kad atitinkama valdžios struktūra gali atlikti ginčo tyrimą manydama, kad tai „būtina padaryti dėl viešųjų interesų“. Siauras valdžios aparato veikimo laukas apribotas tikslo užtikrinti demokratinės valstybės pagrindus. Taigi pagrįstas bus tik toks įsikišimas, kai asociacijos vidaus ginčai pažeidžia teisės imperatyvus, asmens teises ir interesus. Savo ruožtu pati valstybės reakcija yra griežtai institucionalizuota. Ji negali būti savavališka ir diskretiška.

---

<sup>68</sup> Ibid. p. 46.

<sup>69</sup> Ibid. p. 51.

<sup>70</sup> Ibid. p. 59.



Bet kokios priemonės sustabdyti ar nutraukti ginčo padarinius turi būti sankcionuojamos įgalios (paprastai teisminės) valdžios laikantis procesinių normų. Taigi išorinė kontrolė galima tik išimtiniais atvejais esant ypatingoms veiksnius legalizuojančioms aplinkybėms. Profesinių sąjungų įstatymas tokios galimybės nenumato.

Diskrecija vidaus reikaluose neįmanoma be finansinės nepriklausomybės. Finansinė, kaip ir kitokia organizacijos priklausomybė nuo valdžios subjektų, yra nesuderinama su asociacijų laisve. Tai savo ruožtu leistų teigti, kad asociacijos neturėtų būti dotuojamos iš valstybės tokiu būdu, kad įgalintų valstybę kištis į vidaus reikalus<sup>71</sup>. Grėsmę kelia ir centralizuotas mokesčių iš asociacijos surinkimas bei atgalinis jų dotavimas. Tačiau subsidijų, kitų paramos formų skyrimas ne visada *a priori* reikštų asociacijos laisvės pažeidimą. Lemiamas kriterijus – paramos skyrimo pagrindas. Suteikus valstybei išimtinę diskreciją spręsti, kurie subjektai ir kokią sumą gaus, reguliavimas nebus korektiškas. Tuo tarpu suformavus aiškų mechanizmo teisinį pagrindą, sumas skiriant remiantis juo didelių sunkumų kilti neturėtų.

Asociacija laisva disponuoti jai priklausančiomis lėšomis<sup>72</sup>. Valstybės finansinės sankcijos (pvz., sąskaitos išaldymas) netoleruojami demokratinėje valstybėje. Profsąjungos ar kitos organizacijos lėšų auditas galimas, kai tokią misiją vykdo asociacijos užsakytas kvalifikuotas, nepriklausomas asmuo. Jei analogiška teisė laiduojama valstybei, tokia finansinės kontrolės forma jau būtų kvestionuotina. Negali būti traktuojama pažeidžiančia asociacijų laisvę norma, kuri reikalauja banko knygutes akceptuoti (pažymėti ir sunumeruoti) įgalios valstybės institucijos prieš jas atidarant. Toks imperatyvas suprantamas dėl nusikalstamų veikų prevencijos. Net ir finansinės ataskaitos kasmetinis privalomas pateikimas pats savaime nepažeidžia asociacijų laisvės. Potencialių pažeidimų riziką gali kelti jos įgyvendinimo tvarka. Ypač, jei ataskaitų tikslas – ne prevencinė priemonė neteisėtumui pašalinti, o valstybės siekis sukompromituoti ir iš rinkos pašalinti atitinkamą organizaciją.

Valstybinis finansinis auditas ir kita intervencija galimi tik išimtiniais atvejais. Komiteto praktikoje pakankamais pagrindais buvo pripažinti užfiksuoti (ar bent jau objektyviai labai įtartini) žymūs neatitikimai finansinėje ataskaitoje, oficialūs asociacijos narių pagalbos

---

<sup>71</sup> Ibid. p. 56.

<sup>72</sup> Ibid. p. 67.

prašymai<sup>73</sup>. Kontrolė neturėtų peržengti periodinių finansinių raportų teikimo ribos. Valstybės organizacijų diskrecija vykdyti inspekcijas ar reikalauti dokumentų bet kuriuo laiku nėra pateisinama<sup>74</sup>.

Asociacijų laisvė implikuoja ir organizacijos galimybę verstis tam tikra veikla ginant savo interesus. Vykdomos veiklos sritys yra ribotos. Jos neturėtų peržengti profesinių interesų tenkinimo ir gynimo ribų. Veikdamos platesnėje erdvėje asociacijos nebus apsaugotos nuo valstybės institucijų įtakos.

Probleminis klausimas: asociacijoms leidžiamos veiklos santykis su politinė veikla. Nors asociacijų laisvė plačiąją prasme negali būti laikoma politine veikla<sup>75</sup>, absoliutus draudimas dalyvauti politinėje ir su ja susijusioje veikloje kelia sunkumų, nes kartais yra interpretuojamas kaip varžantis bet kokią veiklą. Pastarasis reikalavimas būtų sunkiai įgyvendinamas. Jis lemtų netgi draudimą pareikšti nuomonę apie valstybės ekonominę ir socialinę politiką. Visiška veikimo laisvė politinėje plotmėje taip pat neskatinama. Kyla grėsmė, jog asociacijos piktnaudžiaus veikla politinėje arenoje ir slopins savo tikrąsias funkcijas<sup>76</sup>. Nacionalinė teisinė bazė turėtų aiškiais ir objektyviais kriterijais skirti asociacijos veikimo sritį (narių atstovavimą ir gynimą) nuo kitos veiklos, kuri nesusijusi su standartine veikla<sup>77</sup>. Pastarasis orientyras – nesudėtingas tik teoriškai. Realybėje sudėtinga aiškiai atskirti politinius klausimus nuo tų, kuriuose asociacijos gali veikti. Didelė dalis problemų savyje talpina ekonominius, socialinius ir politinius aspektus.

Valstybės norminio akto reikalavimas privalomai nutraukti organizacijos veiklą jos narių skaičiui sumažėjus iki fiksuoto dydžio pats savaime nepažeidžia asociacijos laisvės. Analogiška sąlyga organizacijai steigti yra keliami ir profesinių sąjungų įstatyme. Asociacijos narių skaičiaus sumažėjimas žemiau įstatyme numatytos konstantos ne visada lemia jos egzistavimo pabaigą. Kiekybinių kriterijų neatitikimas gali būti nulemtas valstybinės prievartos ir gąsdinimų. Užfiksavus tokius neteisėtus veiksmus, visos panaikintos organizacijos turi nedelsiant būti reabilituotos<sup>78</sup>. Jei likvidavimo procedūroje paisoma teisinių garantijų, normos interpretuojamos ir taikomos objektyviai, yra suteikta galimybė apskūsti sprendimą, teisinis

---

<sup>73</sup> Ibid. p. 74.

<sup>74</sup> Ibid. p. 46.

<sup>75</sup> Nerijus Kasiliauskas. Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija, p. 38.

<sup>76</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 65.

<sup>77</sup> Ibid. p. 63.

reguliavimas bus logiškas ir pagrįstas. Pati asociacija, taip nusprendus daugumai jos narių ir valią išreiškus susirinkime yra laisva priimti sprendimą nutraukti veiklą. Asmenų skaičiaus reikalavimas norint įsteigti organizaciją keletą kartų atsidūrė komiteto dispozicijoje. Vienoje bylų įstatymų leidėjas nustatė 20 asmenų skaičiaus reikalavimą asociacijai įsteigti. Itin specialios veiklos asmenys, kurių visoje valstybėje buvo 14, norėjo jungtis profesinę sąjungą. Nacionalinis teismas tokio įsteigimo nepripažino. Komitetas pritarė pastarojo pozicijai.

Darbuotojų ir darbdavių organizacijoms suteiktos teisės organizuoti valdymą, rengti įstatus ir programas bei rinkti savo atstovus negalėtų būti įgyvendintos, jei organizacijos nebūtų apsaugotos nuo išorės poveikio. TDO konvencijos Nr. 87 ketvirtas straipsnis riboja valstybės institucijų galimybę lemti asociacijos pabaigą. Jis įtvirtina veiklos garantijas darbuotojams ir darbdaviams. TDO Konvencijos Nr. 87 ketvirtas straipsnis nurodo, kad darbuotojų ir darbdavių organizacijos negali būti paleistos ar laikinai uždraustos administracine tvarka. Analogišką nuostatą numato ir Profesinių sąjungų įstatymo 3 straipsnio 3 dalis. Tuo tarpu to paties įstatymo 9 straipsnis numato profesinių sąjungų, jų susivienijimų veiklos sustabdymo ir nutraukimo pagrindines sąlygas ir procedūrą. Straipsnis neprieštarauja minėtoms normoms, nes jame nurodyta, kad niekas kitas, o tik teismas gali laikinai sustabdyti ar nutraukti profesinės sąjungos veiklą. Tuo norima pasakyti, kad profesinės sąjungos apsaugotos nuo poveikio, galinčio sukliudyti pilnavertiškai apginti darbuotojų ar darbdavių organizacijų narių teisėtus interesus. Net profesinę sąjungą įregistravęs organas negali to padaryti, nes jis (taip pat prokuroras, ginantis viešąjį interesą) įstatyme numatytas kaip asmuo, kuris, pastebėjęs profesinės sąjungos vykdomus teisės pažeidimus, turi teisę kreiptis į teismą dėl profesinės sąjungos veiklos sustabdymo. Analizuojant garantijas, kuriomis užtikrinama profesinių sąjungų apsauga nuo neteisėto kišimosi į jų veiklą galima pastebėti, kad Lietuvos Respublikos įstatymai profesinių sąjungų teises gina tiek administracinės (konkrečiai – abstrakčiu administracinės teisės pažeidimų kodekso 41 straipsniu), tiek baudžiamosios teisės normomis (konkrečiai – baudžiamojo kodekso 177 straipsniu).

TDO konvencijos 4 straipsnis mini organizacijos uždraudimą kaip draudžiamą veiksmą vykdomajai valdžiai. Nereikėtų vadovautis pernelyg formaliu leksiniu metodu. Terminų turinį aiškina komitetas. Registracijos atšaukimas arba išbraukimas iš registro tolygus straipsnio pažeidimui. Tai paaiškinama registracijos, kaip juridinio fakto teisėtai organizacijos

---

<sup>78</sup> Ibid. p. 78.

veiklai, būtinumu<sup>79</sup>. Kaip ir minima straipsnyje, draudžiamas vykdomosios valdžios gestas stabdyti asociacijos veiklą. Teisminei valdžiai nėra taikomas šis draudimas. Tačiau šiuo atveju viskas vyksta detalai reglamentuota procedūra. Baigtinis pagrindų sąrašas teisminei valdžiai įsikišti turi būti numatytas įstatyme. Valstybės institucijų dalyvavimas galimas tik ypatingais atvejais. Išimtinė teisė priklauso teismui. Svarbiausia pastarojo funkcija – pašalinti bet koki neteisėtumą. Efektyvus įrankis to siekiant – apeliacijos teisė, įgyvendinama tik griežtai reglamentuota procesinių įstatymų tvarka<sup>80</sup>. Teisės kreiptis į teismą suteikimas neįteisina asociacijos veiklos nutraukimo administracine tvarka. Administracinių institucijų priimtas sprendimas negali sukelti teisinių padarinių iki suteikto apeliacijai termino pabaigos arba iki tol, kol atitinkamą sprendimą patvirtins teismas<sup>81</sup>.

Veiksmus, kuriais kišamasi į profesinių sąjungų veiklą, nurodo TDO konvencija Nr. 98. Reikia pastebėti, kad ši konvencija yra ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo ir ji yra priskiriama prie teisės aktų, reglamentuojančių darbo santykius, ir garantuojama ne tik minėtų BK ir ATPK normų, bet ir darbo kodekso nuostata dėl draudimo atleisti darbuotoją iš darbo dėl politinių įsitikinimų, pažiūros į religiją, tautybės, pilietybės ir kitų aplinkybių, nesusijusių su dalykinėmis darbuotojo savybėmis.

Kišimosi į darbuotojų organizacijų veiklą veiksmais pagal šią Konvenciją pripažįstamas skatinimas steigti darbuotojų organizacijas, vadovaujamas darbdavių arba jų organizacijų, taip pat darbuotojų organizacijų finansinis rėmimas norint, kad šios organizacijos taptų darbdavių arba jų organizacijų kontroliuojamos. Siekiant to paties tikslo kišimosi būtų laikoma ne tik finansinė, bet ir kitokia parama<sup>82</sup>. Būtina paminėti, kad konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje minimi veiksmai yra pavyzdiniai, t.y. tipiškesni ir dažniausiai sutinkami<sup>83</sup>. Profesinių sąjungų įstatymo preambulėje minimas profsąjungų nepavaldumas reiškia, kad jos nepavaldžios darbdaviams, valstybės institucijų kontrolei. Šie asmenys negali keisti, tvirtinti, stabdyti organizacijos veiklos ar jos nutraukti, kitokiu būdu trukdyti vykdyti normalią veiklą<sup>84</sup>. Valstybė gali atlikti nebent abstrakčią kontrolę. Ji orientuoja, kad būtų paisoma normatyvinių imperatyvų.

---

<sup>79</sup> Ibid. p. 45

<sup>80</sup> Ibid. p. 96.

<sup>81</sup> Ibid. p. 54.

<sup>82</sup> Nerijus Kasiliauskas. Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija, p. 41.

<sup>83</sup> Ibid.

<sup>84</sup> Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo 2003 gruodžio 30 d. nutarimas. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4223.

Konkrečiai darbuotojų atstovų teisių gynimas taip pat reglamentuotas Profesinių sąjungų įstatymo 20 straipsnyje, kuris skelbia, kad valstybės organai, pareigūnai, fiziniai ar juridiniai asmenys, neteisėtais veiksmais padarę žalą profesinei sąjungai, privalo ją atlyginti įstatymų nustatyta tvarka. Žalos atlyginimą reglamentuoja civilinės teisės normos. Profesinių sąjungų įstatymo 3 straipsnio 2 dalis tiesiogiai nusako, kad draudžiama nurodytiems asmenims kištis į organizacijos vidaus reikalus, o atsakomybę už tai nustato Lietuvos Respublikos įstatymai.

Norma, teigianti, jog darbuotojų ir darbdavių organizacijos negali būti paleistos arba uždraustos administracine tvarka nereiškia, kad organizacijos uždraudimas negalimas jokiais atvejais. Visuomenė turi būti apginta nuo potencialių jos interesų pažeidimų. Įgaliotų asmenų kreipimasis į teismą esant įstatyme numatytiems pagrindams yra geriausia interesų gynyba<sup>85</sup>.

Organizacijos uždraudimas ar jų veiklos sustabdymas sukelia itin didelius neigiamus padarinius. Jis gali būti toleruojamas tik išimtiniais atvejais kaip *ultima ratio* priemonė išnaudojus mažiau intensyvius metodus (t.y. pastabos, papeikimai, finansinis poveikis). Profesinių sąjungų įstatymo reguliavimas atitinka pastarąją Komiteto poziciją. Nors profesinės sąjungos ar jų susivienijimo veikla gali sustabdyta ar nutraukta teismo sprendimu, tokiai baigčiai keliami papildomų reikalavimų. Užfiksavus teisės pažeidimą, organizacija yra raginama juos pašalinti. Tik jei per nustatytą terminą pažeidimai nepašalinami, įstatymo įgalioti subjektai gali kreiptis į teismą. Teismas įstatymo orientuojamas pirmenybę teikti veiklos sustabdymui, o visiškai organizacijos veiklą nutraukti galima tik matant absoliutų organizacijos neveiklumą.

Asociacijos veiklos pabaiga daro įtaką visiems jos nariams, kurių kartais būna tūkstančiai. Vieno ar kelių vadovų užfiksuotos nusikalstamos veikos negali tapti absoliučiu pagrindu paleisti organizaciją. Jei įtarimai pareikšti daliai asociacijos narių, pastarieji nustatyta tvarka dalyvauja teismo procese. Likę nariai turi būti saugūs, neliečiami, o jų interesai atstovaujami. Komitetas nubrėžia orientyrus šalies teisėsaugos institucijoms. Kilus įtarimų dėl neteisėtų darbuotojų ar darbdavių organizacijos veiksmų (finansinės machinacijos ar pan) jos įstatymų nustatyta tvarka turėtų traukti pažeidėjus atsakomybėn, o ne imtis priemonių prieš visą organizacijos kolektyvą.

Organizacijai baigus egzistenciją (teisėtai nutraukus jos veiklą teismine tvarka ar narių bendru sutikimu vidaus reglamento nustatyta tvarka) viena didžiausių kylančių problemų – turto likimas. Komitetas išaiškino, kad tokiu atveju turtas turi būti išdalintas jos nariams arba perleistas kitai asociacijai, kuri pagal narių kontingentą, tikslus, dvasią iš esmės yra pirmtako teisių perėmėja.

Reziumuojant galima teigti, kad nacionalinis ir tarptautinis teisinis šio asociacijos laisvės komponento reguliavimas yra suderintas, o teisės spragas pildo Asociacijų laisvės komitetas bei nacionaliniai teismai.

### ***3.3. Teisė jungtis į federacijas arba konfederacijas.***

Ši teisė pirmą kartą tarptautiniu lygiu buvo įtvirtinta TDO 1948 m. Konvencijoje Nr. 87 “Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo“. Šios konvencijos 5 straipsnis skelbia, kad darbuotojų ir darbdavių organizacijos turi teisę steigti federacijas ir konfederacijas bei stoti į jas. Tą pačią teisę darbuotojų organizacijoms suteikia ir profesinių sąjungų įstatymo 5 straipsnis, kuris laiduoja galimybę nacionalinei profsajungai būti nacionalinės ar tarptautinės federacijos nare ir dalyvauti jos veikloje. Darbuotojų ir darbdavių konfederacijoms (jungtiniam vienetai) numatytos analogiškos darbuotojų ir darbdavių organizacijų (sudėtinio vieneto dalių) teisės. Nacionalinė bazė atitinka konvencijų nuostatas.

Pagal Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 8 straipsnį valstybės, šio pakto šalys, įsipareigojo užtikrinti „profesinių sąjungų teisę steigti nacionalines federacijas arba konfederacijas ir šių teisę kurti tarptautines profesinių sąjungų organizacijas arba įstoti į tokias organizacijas“. Minėtas pakto straipsnis uždraudė valstybėms priimti įstatymų galios teisės aktus, kurie ribotų TDO konvencijos Nr. 87 numatytas garantijas arba taikyti įstatymą taip, kad šios garantijos būtų ribojamos.

---

<sup>85</sup> Ibid. p. 87.

Remiantis tokiu reglamentavimu galima teigti, kad darbuotojų ar darbdavių organizacijos savo bendriems uždaviniams spręsti gali jungtis į konfederacijas. Šios organizacijos yra kolektyviniai darbo teisės subjektai, atstovaujantys darbuotojams ar darbdaviams<sup>86</sup>, taip pat minimos ir DK 51 straipsnyje kaip turinčios teisę sudaryti nacionalines, šakos ar teritorines kolektyvines sutartis.

Asociacijos susijungusios suformuoja naują teisinių santykių subjektą. Būtinybė laiduoti tokią teisę lemia interesų solidarumas. Asmenis vienija noras patenkinti savo interesus, kuris neapsiriboja įmone, pramonės šaka ar net nacionaline erdve. Atskirų šalių nacionalinės asociacijos dažnai siekia būti priimtos į tarptautinį darinį. Priimtumo kriterijus ir tvarką, išstojimo sąlygas ir pagrindus turi nustatyti konfederacijos narių susitarimas. Valstybinės valdžios įsikišimas reglamentuojant tokio pobūdžio veiksmus nepriimtinas.

Konfederacijos dalyvio statusas teikia naudą. Nei pagalbos formos, nei jos apimtys negali būti kvestionuojamos valdžios. Finansinė parama pasireiškia pinigėmis injekcijomis. Kartu užmezgami ryšiai, keičiamasi patirtimi, įgyjama draugų ir užtarėjų. Taip pat atsiranda organizacijos narės ir konfederacijos priklausomybė, pasireiškianti keitimusi informacija, veiksmų derinimu, nario pareigomis, finansinėmis prievolėmis ir t.t. Nacionalinis teisinis reguliavimas, kuris leistų uždrausti organizaciją (lemti jos egzistavimo pabaigą) užfiksavus poveikį asociacijai iš išorės nesuderinamas su konvencijos 5 straipsniu. Ypač kai Komitetas laiduoja paramos gavimą tarp dotuojamo ir dotuojančio subjektų netgi nesant sutartinių santykių<sup>87</sup>. Glaudų konfederacijos narių ryšį gerai iliustruoja toliau apibūdintas pavyzdys. Asociacijų laisvė laiduojama ir teisėjams. Kontinentiniu lygmeniu veikia Europos teisėjų asociacija<sup>88</sup>, kuriai priklauso visų Europos Sąjungos šalių teisėjų bendruomenės bei dar keletas narių, viso 39 valstybės. Vienos jų narių (Turkijos) vyriausybė pareiškė sieksianti apriboti asociacijų laisvę Temidės tarnams Turkijoje. Labai operatyviai buvo paruoštas viešas konfederacijos kreipimasis, prieštaraujantis tokiai valdžios pozicijai. Jis, labai tikėtina, bus veiksmingas<sup>89</sup>.

---

<sup>86</sup> Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T1. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 225

<sup>87</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p.

<sup>88</sup> Pagrindinis šios organizacijos tikslas – ginti teismų sistemos nepriklausomumą bei užtikrinti žmogaus teises ir laisves. Tai nuo jokios politinės partijos ar interesų grupės nepriklausanti asociacija, kuri skatina Europos valstybėse dirbančių teisėjų bendradarbiavimą, žinių tobulinimą bei tarpusavio dalinimąsi patirtimi.

<sup>89</sup> [<http://www.lvat.lt/default.aspx?item=ipran&id=5958>] – žiūrėta 2008 m. kovo 24 d.

Lietuvoje didžiausios, gausiausios ir stipriausios nacionalinės darbuotojų organizacijos yra Lietuvos Profesinių sąjungų konfederacija, profesinė sąjunga „Solidarumas“. Tai gamybinės bei teritorinės darbuotojų organizacijas jungiančios organizacijos. Jos teikia tikslines, profesinės konsultacijas nariams, atstovauja darbuotojus ir jų profsąjungas sudarant kolektyvines sutartis, teisiniuose ginčiuose, organizuoja darbuotojų poilsį ir reabilitaciją ir pan.<sup>90</sup>. Atitinkamai darbdavių korpuse ryškiausiai Lietuvoje matomos Verslo darbdavių konfederacija, Pramonininkų konfederacija.

Teisę jungtis į konfederacijas paneigtą norma, draudžianti organizacijai gauti finansinę paramą iš tarptautinės ar nacionalinės konfederacijos<sup>91</sup>. Neturėtų būti plėtojamas net preventyvus valstybės dalyvavimas tokiaime procese. Ydingas reguliavimas, pagal kurį prieš gaunant bet kokią paramą „iš šalies“ privalu gauti valstybės organo sutikimą.

Didelis reikalaujamas asociacijos narių skaičius steigti konfederaciją pažeidžia šį straipsnį<sup>92</sup>. Deja Komiteto praktika neatskleidžia pastarojo pareiškimo turinio ir jam įtaką darančių kriterijų<sup>93</sup>. Faktas klausimas, ar 20-22 organizacijų reikalavimas būtų laikomas per dideliu ar korektišku ir priimtiniu skaičiumi.

### ***3.4. Draudimas diskriminuoti darbuotojų ir darbdavių atstovus.***

Tai vienas pagrindinių asociacijos laisvės principo pasireiškimo būdų, suteikiantis papildomą apsaugą darbuotojų ir darbdavių atstovams. Jos laikytis privaloma norint sėkmingai veikti asmenų interesus atstovaujančioms ir ginančioms asociacijoms. Teisės esmę atspindinti norma įtvirtinta TDO konvencijos Nr. 98 pirmajame straipsnyje, kuriame teigiama, kad asmenys turi būti tinkamai ginami nuo diskriminacijos veiksmų. Tam tikri valdžios veiksmai *a priori* pripažįstami diskriminaciniais. Negalima darbuotoją priimti į darbą arba palikti jį dirbti su sąlyga, kad jis nestos į profesinę sąjungą arba išstos iš jos. Taip pat draudžiama atleisti darbuotoją ar padaryti jam žalos kitokiu būdu dėl jo narystės profesinėje sąjungoje ar

---

<sup>90</sup> Daugiau informacijos [www.lps.lt](http://www.lps.lt)

<sup>91</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the Freedom of Association Committee of the governing body of the International Labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 71.

<sup>92</sup> Ibid. p. 49.



dalyvavimo jos veikloje ne darbo metu, arba, esant darbdavio sutikimui, ir darbo metu (straipsnio 2 dalis). Tai tam tikros veiklos garantijos asmenims, priklausantiems darbuotojų ar darbdavių organizacijoms.

Narystė asociacijoje gina asmens interesus. Tačiau ji gali pasirodyti nepriimtina kitiems darbo teisinių santykių subjektams. Darbdaviui patrauklesnis apolitiškas asmuo, kuris nepriklauso jokiai jo interesus ginančiai asociacijai nei tas, kurio gynyba užsiima įgalioti atstovai. Dėl šių ir panašių priežasčių kyla potenciali diskriminacijos grėsmė. Komitetas mėgina ydingą praktiką fiksuoti ir keisti. Nė vienas asmuo negali būti neigiamai charakterizuojamas dėl esamos ar buvusios narystės asociacijoje<sup>94</sup>. Draudžiama nepriimti ar atleisti asmenį iš pareigų, be pagrindo žeminti jį pareigose, keisti darbo funkcijų pobūdį atitinkamą gestą motyvuojant naryste organizacijoje. Toks teisių varžymas sukelia konfliktą su asociacijų laisve. Tiesa, narystė turi netrukdyti darbinių funkcijų atlikimui, t.y. turi būti atliekama po darbo, o darbo metu tik su vadovo leidimu<sup>95</sup>. Komitetas pažymi, kad ne jo kompetencija nustatyti reikalavimus, kurie užtikrintų diskriminacijos nebuvimą. Komitetas atsako į klausimą, ar konkrečioje situacijoje pažeidžiamas asociacijos laisvės principas ir kartu konstatuojama, ar subjekto veiksmai, teisinis reguliavimas yra korektiški, ar prieštaraujantys teisei<sup>96</sup>. Pareiga įrodyti esant diskriminuojamam tenka tam subjektui, kuris jaučiasi esąs be pagrindo varžomas<sup>97</sup>. Dėl to kyla didelių praktinių sunkumų. Labai sudėtinga užfiksuoti tikruosius atitinkamo sprendimo motyvus. Situaciją komplikuoja pastarųjų metų darbo teisinių santykių tendencijos. Įdarbinant asmenį potencialūs kandidatai privalo pateikti anketinius duomenis. Diskriminaciją gali sukelti ne tik objektyviai išreikštas elgesys, bet ir psichologinės priemonės – bauginimas, emocinis poveikis<sup>98</sup>. Net finansinės priemonės esant tam tikroms aplinkybėms gali virsti diskriminacija. Valdžia negali imtis faktinių protegavimo veiksnių. Protekcija pasireiškia finansinės paramos teikimu, kliūtimis naujoms organizacijoms atsirasti, subjektyviu ir neaiškiais kriterijais nulemtu požiūriu į organizacijos atstovus. Nepagrįsta diferenciacija gali

---

<sup>93</sup> Ibid. p. 57.

<sup>94</sup> Ibid. p. 87.

<sup>95</sup> Ibid. p. 83.

<sup>96</sup> Ibid. p. 69.

<sup>97</sup> Vis tik komitetas šiuo klausimu nėra nuoseklus. Keletoje bylų buvo pasakyta, jog pareigą įrodyti, kad sprendimas teisėtas, objektyvus ir pagrįstas tenka tą darančiam asmeniui

<sup>98</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the Freedom of Association Committee of the governing body of the International Labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p.

iškreipti asmenų interesų atstovavimo institutą<sup>99</sup>. Fiziniai asmenys bus linke stoti į stipriausią, valstybės remiamą institucinę struktūrą vietoj jų ideologiją labiau atitinkančios organizacijos, kuri yra žlugdoma valstybinės valdžios. Leidimas regione veikti vienintelei profesinei sąjungai riboja asmens pasirinkimo teisę, todėl neatitinka asociacijos laisvės turinio<sup>100</sup>. Premijavimas asociacijai nepriklausančių asmenų, išskiriant asociacijos narius kolektyvinio darbo ginčo<sup>101</sup> metu pats savaime jau yra įtartinas faktas. Atskirose valstybėse egzistuoja ydinga norma, leidžianti darbdaviui atleisti darbuotoją be jokios priežasties sumokant jam solidaus dydžio kompensaciją. Jos taikymas tampa negalimu, kai atleidimo pagrindu yra narystė asociacijoje<sup>102</sup>. Tam tikro išimtys daromos viešame sektoriuje dirbantiems asmenims. Jie į pareigas skiriami ypatinga tvarka, taigi ir atleidžiami atitinkamai. Politinio pasitikėjimo valstybės tarnautojai priimami ir atleidžiami vienasmeniu gestu. Tačiau ir šiais atvejais atleidimas, nepriėmimas ar priverstinis išlaidimas į pensiją negali būti argumentuojami naryste asociacijoje<sup>103</sup>. Komiteto praktikoje pasitaikė kontraversišku atveju. Po streiko būdavo atleidžiami asociacijos vadai ir aktyvesni nariai. Atleidę asmenis darbdaviai savo veiksmus aiškino ekonominėmis, technologinėmis priežastimis. Jie nesutikdavo su teiginiu, kad atleidimas inspiruotas prieš tai vykusio streiko. Atsakymą į fakto klausimą, asmuo atleistas pagrįstai ar ne, pateikdavo bylą sprendžiantis teismas.

Vis tik diskriminacijos draudimas nereiškia, kad asociacijos narys įgyja imunitetą nuo bet kokio neigiamo poveikio darymo, įskaitant ir atleidimą. Neteisėtus veiksmus vykdančys asmenys turi būti baudžiami. Diskriminacijos draudimas reikalauja su visais elgtis vienodai, t.y. taikant objektyvius ir visiems suprantamus kriterijus. Asmens atleidimas, nepriėmimas į darbą, arba, atvirkščiai, paaukštinimas pareigose turi būti motyvuojami dalykinėmis savybėmis, kitais suprantamais pagrindais. Atleidimas iš darbo dėl pravaikštos darbuotojui be darbdavio sutikimo išvykus į kvalifikacijos kėlimo kursus yra toleruotinas ir nepažeidžia principo<sup>104</sup>. Tuo tarpu atsisakymas dirbti ne darbo dieną nėra pakankamas pagrindas atleisti asmenį iš pareigų<sup>105</sup>.

---

<sup>99</sup> Ibid. p. 101.

<sup>100</sup> Ibid. p. 81.

<sup>101</sup> Kolektyvinis darbo ginčas yra įmonės profesinės sąjungos ir darbdavio ar teisę sudaryti kolektyvines sutartis turinčių subjektų nesutarimai, atsiradę dėl darbo, socialinių ir ekonominių sąlygų nustatymo ar pakeitimo vedant derybas, sudarant ir vykdant kolektyvinę sutartį (interesus konfliktas), nepatenkinus šalių iškeltų ir šio Kodekso nustatyta tvarka įteiktų reikalavimų (DK 68 str.).

<sup>102</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International Labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 77.

<sup>103</sup> Ibid. p. 45.

<sup>104</sup> Ibid. p. 49.

<sup>105</sup> Ibid. p. 88.

Masinių asociacijos lyderių atleidimų atvejais ypatingai pageidaujamas valstybės įsikišimas. Igaliota valdžios aparato grandis turėtų užklausti atleidusių subjektų jų veiksmų priežasčių. Tai būtų papildomas saugiklis vengiant bet kokio neteisėtumo itin socialiai jautriu momentu. Nacionalinis įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti aiškias priemones bei bausmes nesilaikant nustatytų reikalavimų. Konvencija Nr. 98 suponuoja nacionalinės valdžios pareigą sukurti tokią teisinę bazę, kuri užtikrintų šio principo laikymąsi. Valstybei keliama pareiga pasiekti rezultatą. Kaip ir kokiomis priemonėmis tai daroma paliekama santykinei atskiros valstybės valdžios dispozicijai.

Vienas darbuotojų interesų gynybos būdų potencialaus diskriminavimo atveju – apeliacijos teisė<sup>106</sup>. Kartu būtina nustatyti mechanizmą, ginantį nukentėjusiuosius. Būtina įtvirtinti visiško nuostolių atlyginimo principą, kuris būtų pasiektas greitai, nebrangiai ir objektyviai procesu. Veiksmingos procedūros reikalavimas objektyviai pateisinamas. Kuo mažiau laiko praeis nuo teisės pažeidimo iki teisių atstatymo, tuo veiksmingesnis bus sprendimas. Komiteto byloje atsidūrė byla, kurioje ginčas dėl atleidimo užsitęsė 14 mėnesių<sup>107</sup>. Komitetas griežtai įpareigojo nacionalinius organus pareikšti poziciją ir baigti ginčą. Komiteto praktikoje galima rasti ir kitų siūlymų, kurie lengvina potencialiai diskriminuojamų asmenų padėtį. Viena efektyvių prevencinių priemonių galėtų tapti periodiniai valdžios atstovų apsilankymai neinformavus inspektuojamų subjektų. Tokie pareigūnai galėtų atlikti bet koki tyrimą, įskaitant ir diskriminacijos buvimą<sup>108</sup>. Užfiksavus diskriminacijos faktą, nukentėjusių asmenų interesai ginami juos grąžinant į eitas pareigas, o kalti asmenys nubausti. Tik tada sprendimas pasieks efektą. Tokių garantijų nesuteikiantis nacionalinis reguliavimas turi būti atitinkamai keičiamas.

Nepamirštas ir finansinis akcentas. Nors komitetas teigia, kad pritaikius restituciją darbo teisiniuose santykiuose darbuotojui turi būti sumokėtas visas užmokestis ir kitos patirtos išlaidos<sup>109</sup>. Pastarojo termino reikšmė ne visai aiški. Ji turi būti adekvati ir protinga atsižvelgiant į atsiradusią žalą ir siekį vengti analogiškų atvejų ateityje<sup>110</sup>. Jei grąžinimas negalimas objektyviai (įmonė baigė egzistavimą ar pan.) prioritetą teikiamas analogiškos

---

<sup>106</sup> Ibid. p. 74.

<sup>107</sup> Ibid. p. 94.

<sup>108</sup> Ibid. p. 77.

<sup>109</sup> Ibid. p. 83

<sup>110</sup> Ibid. p. 97.

pareigybės užėmimui kitoje vietoje. Jei ir tai neįmanoma, privalu sumokėti kompensaciją<sup>111</sup>. Tai alternatyvi ir gana efektyvi sankcija asociacijos laisvės pažeidėjams.

Nors profesinių sąjungų įstatymas tiesiogiai nėtvirtina draudimo diskriminuoti darbuotojų atstovus, jų teisinė padėtis pakankamai palanki ir saugi. Garantuota sudėtingesnė jų atleidimo iš pareigų tvarka darbdavio iniciatyva, suteikta pirmumo teisė grįžti į eitas pareigas.

### ***3.5. Teisė į susirinkimus ir demonstracijas.***

Prieš pradėdant analizuoti minimą teisę reikia paminėti jos įtraukimo į darbo tyrimo objektą motyvus. Nevisi tarptautiniai teisės aktai bei Lietuvos darbo teisės specialistai gretina asociacijos laisvę su susirinkimų teise ir pastarosios paprastai neįtraukia į asociacijos laisvės turinį. Traktuoti susirinkimų laisvę kaip asociacijų laisvės komponentą paskatino keletas argumentų. Pirmiausia teisė į susirinkimus ir demonstracijas laiduota profesinių sąjungų įstatymo 23 straipsnyje kaip viena profesinės sąjungos veiklos formų tenkinant asmenų interesus. Darbuotojų ar darbdavių organizacijos savo interesus tenkina įvairiais teisėtais būdais. Susirinkimai ar demonstracijos tampa alternatyvia priemone savo tikslų nepasiekus labiau įprastais būdais. Neatsitiktinai ir Europos žmogaus teisių konvencijos 11 straipsnis, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 20 straipsnis laiduodami asociacijų bei susirinkimų teises tuo pačiu straipsniu tarsi žymi teises siejantį loginį ryšį. Kai kurie darbo teisės specialistai taip pat gretina šiuos terminus teigdami, jog asociacija pagal savo turinį yra kur kas formalesnė ir organizuotesnė nei susirinkimas<sup>112</sup>. Susirinkimų teisės svarbą deklaruoja ir Europos Žmogaus teisių teismas teigdamas, jog susirinkimų teisė yra svarbi politinio ir socialinio šalies gyvenimo dalis<sup>113</sup>. Taikūs susirinkimai demokratinėje visuomenėje yra fundamentinė piliečių teisė, ir tai taikoma tiek privatiems susirinkimams, tiek susirinkimams viešose vietose<sup>114</sup>.

Jau minėta, kad darbuotojų ir darbdavių organizacijų veiklos teisėtumas siejamas su steigėjų skaičiumi, įstatų priėmimu bei įgaliotų organų rinkimais. Šie ir kiti svarbiausi

---

<sup>111</sup> Ibid. p. 83.

<sup>112</sup> N. Kasiliauskas, Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija p. 29.

<sup>113</sup> EŽTT 1969 m. lapkričio 12 d. byla prieš Graikiją. Prieiga per internetą:

[[http://www.etib.lt/site\\_files/Policija%20ir%20%C5%BEmogaus%20teises/4teismas.doc](http://www.etib.lt/site_files/Policija%20ir%20%C5%BEmogaus%20teises/4teismas.doc)]

<sup>114</sup> EŽTT, 1979 m. spalio 10 d. sprendimas byloje Rassemblement Jurassien prieš Šveicariją.

sprendimai priimami organizacijos konferencijoje arba susirinkime. Susirinkimas dažnai tampa prielaida asociacijos teisėtumą įtvirtinti. Susiklostė tokia praktika, kad esminiai lokalūs norminiai aktai, reglamentuojantys organizacijų veiklą, priimami susirinkimuose (konferencijose, kongrese ir t.t.). Jie yra efektyviausia (o gal ir vienintelė) galimybė nustatyti veiklos programą, priimti reglamentą, išrinkti atstovus. Faktinis valdžios institucijos atstovo dalyvavimas tokiaime steigiamajame susirinkime (pats faktas, net nepriklausomai nuo aplinkybių) jau kelia prieštaravimą su asociacijos laisve<sup>115</sup>. Tik garantavus laisvą susirinkimų vyksmą bus garantuota ir galimybė organizuoti valdymą.

Teise į susirinkimus gali pasinaudoti ne tik individualūs asmenys, bet ir visuomeninės ar politinės organizacijos. Ji garantuojama kiekvienam, norinčiam susirinkimą rengti asmeniui. Darbuotojų bei darbdavių organizacijoms nesvetimi ir aktyvūs fiziniai veiksmai – mitingai, piketai, demonstracijos. Jie itin dažni aktualiu (2007 m. pabaiga – 2008 m. pradžia) laikotarpiu vykstant masiniam pedagogų judėjimui dėl geresnių darbo sąlygų ir didesnių atlyginimų. Demonstracijos, piketai, mitingai, procesijos, kiti panašūs taikūs interesų tenkinimo būdai Lietuvoje reglamentuoti susirinkimų įstatyme<sup>116</sup>. Minėtas norminis aktas Lietuvoje susirinkimų skelbimo tvarką bei eigą reguliuoja gana griežtai. Nors nereikalaujama tiesioginio vykdomosios valdžios institucijos leidimo, visus veiksmus su ja reikia suderinti (įstatymo 5 straipsnis). Pastarojo termino reikšmė atskleidžiama kitais įstatymo straipsniais. Privalomas išankstinis suderinimas, būtinas atsakymo davimas, galimybė atsisakyti išduoti susirinkimo pažymėjimą, draudimai susiję su laiku, vieta, tikslais suponuoja gana griežtą suderinimo pareigą. Tokie reikalavimai yra pagrįsti būtinybe kontroliuoti veiksmų pasireiškimo pasekmes. Suteikus pernelyg didelę veikimo laisvę kils grėsmė visuomenės ir atskirų asmenų interesams. Fakto klausimas, ar dokumento normos atitinka Komiteto nubrėžtą praktiką. Reikalas tas, kad susirinkimų įstatymo normos dar nebuvo atsidūrusios komiteto tyrimo srityje ir sunku spėti, ar minėtos normos būtų pripažintos kaip varžančios susirinkimo teisę – vieną sudėtinių asociacijos principo dalių.

Komiteto praktikoje pasitaikė bylų, kuriose buvo pakomentuotos kai kurios susirinkimus bei demonstracijas liečiančios normos. Nagrinėdamas demonstracijų ypatumus buvo pažymėta, kad prieštaravimą (arba neprieštaravimą) asociacijų laisvei kartais lemia ne tik

---

<sup>115</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International Labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p.

<sup>116</sup> Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 69-1291.

veiksmų pasireiškimo forma (imperatyvus reikalavimas vykti taikiems veiksams, nepažeidžiantiems viešosios tvarkos bei asmenų teisių yra visuotinai priimtas ir taikomas), bet ir jų pasireiškimo vieta. Analogiškai veiksmai gali būti traktuojami visiškai priešingai, vyksta miesto centre ar ramesnėje jo dalyje. Pirmu atveju bet koks neįprastas judėjimas kelia grėsmę intensyviai gyvenimui, todėl bus kontroliuojamas itin griežtai ir paprastai pripažįstamas neteisėtu. Antru atveju demonstrantams suteikiama didelė veikimo laisvė, o nusižengimo standartai ryškiai susiaurėja<sup>117</sup>.

Išorinė jėga, valstybinis įsikišimas leidžiami tik kai tvarka yra pažeidžiama rimtai. Komitetas savo praktikoje suformavo kiek materialiau skambantį jėgos naudojimo orientyrą. Jėga turi būti proporcinga keliamai grėsmei<sup>118</sup>. Jėgos struktūroms demonstracijų metu numatyta itin kvalifikuota veiksmų pareiga bei labai griežta atsakomybė. Bet kokie sprendimai panaudoti jėgą turi būti priimti įgalioto asmens. Veiksmuose betarpiškai dalyvaujantiems asmenims reikia palikti kuo mažiau veikimo laisvės<sup>119</sup>.

Komitetas yra pabrėžęs, kad valstybės institucijos vaidmuo sankcionuojant, koordinuojant, prižiūrint susirinkimus galimas. Tačiau jis turi būti protingas, t.y. darbuotojams laiduota teisė turi likti praktiškai įgyvendinama ir nepagrįstai nesuvaržyti asmenų<sup>120</sup>. Teisė į susirinkimų laisvę, kurią garantuoja Europos žmogaus teisių konvencijos 11 straipsnio 1 punktas, apima teisę į apsaugą nuo kontrademonstracijų todėl, kad tai yra vienintelis būdas efektyviai įgyvendinti savo teisę reikšti įsitikinimus itin ginčytiniais klausimais. Demonstracijos gali erzinti kitų pažiūrų asmenis. Tačiau dalyviai turi rengti demonstracijas nebijodami fizinio oponentų smurto. Kitaip asmenys negalės viešai reikšti savo nuomonę itin ginčytinomis temomis. Demokratinėje visuomenėje teisė į kontrademonstraciją neturi prieštarauti kitų asmenų vykdomai teisei į demonstraciją<sup>121</sup>.

Tačiau jeigu kyla reali grėsmė, kad toks taikus susirinkimas gali pažeisti viešąją tvarką ar turėti nepageidaujamų pasekmių visuomenei, gali būti taikomi apribojimai, bet jie turi atitikti Konvencijos 11 straipsnio 2 punktą. Visuotinis demonstracijų draudimas gali būti taikomas tik tuo atveju, jeigu kyla reali grėsmė visuomenei ir šios grėsmės negalima neutralizuoti

---

<sup>117</sup> Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the International Labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. p. 66.

<sup>118</sup> Ibid. p. 54.

<sup>119</sup> Ibid. p. 72.

<sup>120</sup> Ibid. p. 40.

<sup>121</sup> EŽTT 1988 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Plattform arzte fur das leben* prieš Austriją.

švelnesnėmis priemonėmis. Asmens teisė dalyvauti taikiose demonstracijose negali būti apribota, kol asmuo įvykdo kokį nors netinkamą veiksmą ar bent kelia objektyvią grėsmę visuomenės saugumui ar viešajai tvarkai

### ***3.6. Teisė streikuoti bei teisė į kolektyvines derybas.***

Asociacijų laisvės įtvirtinimas ir realus praktinis įgyvendinimas lemia ir kitų teisių egzistavimą. Asociacijų laisvės laiduojamomis teisėmis pasinaudoję darbuotojai ar darbdaviai susitelkia į institucines struktūras – profesines sąjungas<sup>122</sup>, darbdavių organizacijas (apie jas jau kalbėta). Pastarieji dariniai įgyja naujų teisių, kurių atskiri darbuotojai ar darbdaviai kaip fiziniai asmenys neturi.

Asociacijų laisvės pagrindu įgyvendinamos kolektyvinės derybos. Asociacijų laisvė suteikia galimybę darbuotojams vedant kolektyvines derybas su darbdaviu siekti gerinti darbo, ekonomines ir socialines sąlygas. Be asociacijų laisvės negali būti jokio socialinio dialogo. Jos pagalba darbuotojai ir darbdaviai gali būti lygiais socialiniais partneriais. Kolektyvinės derybos – socialinės partnerystės įgyvendinimo būdas. Informacijos teikimas, konsultacijos, tarpininkavimas, sudarantys kolektyvinių derybų turinį, padeda pasiekti socialinių partnerių tikslus. Kolektyvinių sutarčių sudarymas taip pat siejamas su konstituciniu asociacijos laisvės principu. Vykdyti kolektyvines derybas ir jų sėkmingą baigtį užfiksuoti kolektyviniais susitarimais, gerinančiais darbuotojų padėtį, yra išimtinė darbuotojų atstovų<sup>123</sup> kompetencija. Norma aiškintina tuo, kad tik įgalioti, informuoti, profesionalūs atstovai betarpiškuose dvišaliuose (trišaliuose esant valdžios atstovams) santykiuose gali sėkmingai ir produktyviai ginti atstovaujamųjų interesus. Kolektyvinių derybų bei susitarimų svarba išaugo Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Darbdavio monopolis iš valstybės rankų pradejo keliauti link privačių rankų. Savo ruožtu centralizuotas visaapimantis valstybės imperatyvus teisinis reguliavimas po truputį keičiamas sutartinio teisinio reguliavimo aktais. Kolektyvinės derybos

---

<sup>122</sup> Darbo taryba negali būti laikoma organizacija. Tai specialia tvarka renkami pavieniai darbuotojų atstovai.

<sup>123</sup> Įmonės lygiu tą gali daryti tiek darbo tarybos, tike profesinės sąjungos, o aukštesniu lygiu tik pastarosios.

bei socialine partneryste pasiekiami kolektyviniai susitarimai, keičiantys valstybės nustatytas teisės normas, yra neatsiejamos dispozityvaus darbo teisinių santykių reguliavimo elementas<sup>124</sup>.

Kita svarbi išsiplėtusios kompetencijos sričių – teisė streikuoti. Konstitucijos 51 straipsnis nustato, kad darbuotojai, gindami savo ekonominius ir socialinius interesus, turi teisę streikuoti. Deklaracinės normos įgyvendinimas paliktas DK, kuriame streikas apibūdintas kaip įmonės ar kelių įmonių darbuotojų ar jų grupės laikinas darbo nutraukimas, kai kolektyvinis ginčas neišspręstas arba darbuotojus tenkinantis taikinimo komisijos, darbo arbitražo ar trečiųjų teismo sprendimas nevykdomas. Minint streiko skelbimo procedūrą būtina pažymėti, jog teisė skelbti streiką palikta profesinėms sąjungoms ir darbo taryboms (DK 77 straipsnis). Profesinės sąjungos teisė skelbti streiką kyla iš Konstitucijoje bei įstatymuose garantuotos darbuotojų teisės streikuoti. Profesinė sąjunga gali paskelbti streiką tik tada, kai tam pritaria dauguma įmonėje, įstaigoje, organizacijoje dirbančių asmenų. Skelbdama streiką, profesinė sąjunga vykdo tiek profesinės sąjungos narių, tiek kitų tos įmonės darbuotojų valią. Taigi streikas galimas tik atitinkamą sprendimą priėmus darbuotojų atstovams (esant kitoms įstatymo numatytoms sąlygoms). Darbuotojų kolektyvas, nepasinaudojęs asociacijų laisvės teikiamomis galimybėmis ir nesukūręs jų interesus atstovaujančios struktūros negalės pasinaudoti streiko galimybe. Papildomai galima paminėti, jog streikas – baigiamoji kolektyvinio darbo ginčo stadija. O kolektyvinio darbo ginčo šalys yra darbuotojų atstovai ir darbdavys (įmonės lygio ginče) arba darbdavių organizacija (aukštesnio nei įmonės lygio ginčas).

Žvelgiant istoriškai teisė streikuoti atsirado kaip būdas sumažinti darbdavių ir darbuotojų teisinio statuso disproporciją, kaip priemonė bent minimaliai lyginanti nelygiavertę šalių padėtį. Kartu streikas - bene vienintelis realus DK 37 str. laiduotas (kolektyvinės) savignyos būdas. Ginklas, kuris dažnai lieka vienintelis darbuotojų interesų tenkinimo būdas. Individualiai darbuotojas nėra pajėgus pagerinti savo darbo sąlygas<sup>125</sup>. Dėl to ir yra laiduoti konstituciniai kolektyviniai veiksmai – streikas. Streiko (tiksliau - streiko baimės) pozityvus akcentas yra socialinių santykių pagyvėjimas Darbdavys yra netiesiogiai įpareigotas sekti

---

<sup>124</sup> Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // VU Mokslo darbai: Teisė. 2001, Nr. 39, p. 7.

<sup>125</sup> pastaruoju metu situacija kiek palankesnė dėl pasikeitusių darbo rinkos tendencijų. Dar prieš penketą septynetą metų darbdavys buvo darbuotojų likimo kalvis. Jie nesibodėjo naudotis privilegijuota padėtimi ir be didelių skrupulų reikalavo anglų kalbos žinių bei aukštojo išsilavinimo skelbdami konkursą... valytojos pareigoms užimti. Vis tik dideli emigracijos mastai visiškai išbalansavo darbo paklausos ir pasiūlos santykį. Darbo jėgos trūkumas jau dažnai



įmonės darbuotojų nuotaikas, siūlyti konkurencingus atlyginimus, derinti juos su rinkos sąlygomis. Stagnacija uždarbio ir darbo sąlygų klausimais yra tiesiausias kelias į streiką. Dažnai tai papildomas sėkmingų derybų motyvas. Iš vienos pusės, pats streikas ar jo grėsmė gali būti vienintelė reali darbuotojų teisėto poveikio darbdaviui priemonė, skatinanti jį eiti į kompromisus<sup>126</sup>. Tai, kad darbdaviai asociacijos laisve gali pasinaudoti gerokai sunkiau nei darbuotojai lemia ne tik aiškus jų atstovų rinkimų teisinio pagrindo nebuvimas. Darbdaviai analogiškos darbuotojų streikui teisės neturi. Nors lokauto<sup>127</sup> galimybė nėra aiškiai įtvirtinta bent viename socialines teises įtvirtinančiame akte, Europos Socialinė Chartijos 6 straipsnio 4 dalies (darbdavių teisę veikti kolektyviai kilus interesų konfliktams) interpretacija leistų teigti, jog darbdavių lokautas yra leidžiamas. Vis tik nacionaliniai aktai tokios galimybės neįtvirtina<sup>128</sup>. Tad kol kas galime tik hipotetiškai svarstyti, kad įteisinus lokautą Lietuvoje būtų garantuotos abiejų socialinių partnerių vienodos teisės įgyvendinti asociacijų laisvės principą.

---

leidžia diktuoti darbo sąlygas darbuotojams. Tai pastarasis postas šių dienų situacijoje nėra visai teisingas. Nors teisinių priemonių individualiai paveikti darbdavį yra mažai, apibūdinta faktinė situacija leidžia to tikėtis

<sup>126</sup> LAT Civilinė byla Nr. 3K-3-212/2001 m.

<sup>127</sup> Lokautas tarptautinių žodžių žodyne apibūdinamas kaip darbdavių veiksmai, siekiant priversti darbuotojus atsisakyti keliamų reikalavimų arba darbuotojus pakeisti, uždarant įmonę, masiškai atleidžiant iš darbo, ir pan.

<sup>128</sup> Siekių į DK įtraukti straipsnį, reglamentuojantį lokauto galimybę, buvo. Prieiga per internetą: [<http://www.tm.lt/default.aspx?item=spauda&id=6256>]

#### ***IV dalis. Asociacijos laisvės ribojimai:***

Asociacijos laisvė nėra absoliuti. Kaip ir dauguma teisės principų ar laisvių ji gali būti ribojama. Tai reiškia, kad naudodamiesi asociacijos laisvės suteikiamomis garantijomis, darbuotojai ir darbdaviai bei jų atitinkamos organizacijos, taip pat kiti asmenys bei organizuoti kolektyvai turi gerbti ir laikytis valstybės įstatymų<sup>129</sup>. Asociacijų laisvės bei profsajungų savivaldos ribas apibrėžia TDO konvencijos Nr. 87 aštuntas (teisės literatūroje dar vadinamas legalumo<sup>130</sup> principu) bei profesinių sąjungų ketvirtasis straipsnis, kurie orientuoja darbuotojus ir darbdavius naudojantis konvencijos teikiamomis teisėmis gerbti atitinkamos šalies įstatymus. Jei būtų imamasi neleidžiamos veiklos, profesinei sąjungai grėstų įstatymų numatyta atsakomybė (atsakomybės taikymą garantuoja profsajungų įstatymo 9 straipsnis). Kartu pabrėžiamas teisės santykinumas. Asociacijų laisvę ribojančiais orientyrais tampa imperatyvios įstatymo normos bei turiningasis viešosios tvarkos<sup>131</sup> terminas.

Asociacijų laisvę riboja ne tik norminiai imperatyvai. Tam tikros kategorijos asmenų, priklausomai nuo jų atliekamų funkcijų, asociacijų laisvės principu gali naudotis ypatinga tvarka. Atitinkami ypatumai įtvirtinti ir nacionaliniuose teisės aktuose.

Darbe siekta išskirti valstybės tarnautojų korpusą, statutinius pareigūnus bei krašto apsaugos sistemoje dirbančius asmenis. Tarptautiniai teisės aktai skirtingai reglamentuoja šių kategorijų asmenų asociacijų laisvę. Kai kurie nenumato jokių ribojimų jungtis į asociacijas. Kiti riboja teisę policijos pareigūnams. Treti draudžia naudojimąsi teise ginkluotųjų pajėgų kariams. Lietuvos nacionaliniai teisės aktai pripažįsta policijos pareigūnų bei valstybės tarnautojų teisę jungtis į profesines organizacijas. Tuo tarpu specialiųjų tyrimo tarnybos pareigūnų bei profesinės ir civilinės krašto apsaugos tarnybos tarnautojų negalėjimas būti profsajungų nariais vertinamas prieštaringai. Ypač kai tarptautiniai teisės aktai įveda tik bendrą ribojimo (ne draudimo) galimybę statutiniams pareigūnams.

Tokie ribojimai nustatomi vidaus įstatymuose arba tarptautiniuose dokumentuose. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „šio

---

<sup>129</sup> Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, T.1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 24

<sup>130</sup> N. Kasiliauskas. Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija. p. 40.

<sup>131</sup> Viešosios tvarkos sąvoka nėra apibrėžta Komiteto praktikoje, jokiame nacionaliniame teisės akte ir yra palikta teismų praktikai aiškinti ir interpretuoti. Aukščiausiasis teismas, atkleisdamas sąvokos turinį apibūdina ją kaip pamatą, kuriuo grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas (LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28/Teismų praktika, 2001, Nr. 14).

įstatymo taikymo ypatybės krašto apsaugos, policijos, valstybės saugumo ir kitose organizacijose gali būti nustatytos šių organizacijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose<sup>132</sup>. Kalbant apie tarptautinius aktus, kuriuose numatytas ribojimas, reiktų paminėti 1966 m. Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Europos socialinę chartiją (pataisyta), TDO konvencijas. Siekiant atskleisti profesinių sąjungų veiklos ypatumus valstybės tarnyboje, policijoje, krašto apsaugoje, sistemiškai analizuosime minėtus tarptautinius ir nacionalinius aktus. Valstybės tarnyboje bei policijoje vienintelis darbuotojų atstovas yra profesinės sąjungos, todėl asociacijų laisvės apimtis bus įvertinama per profsąjungoms suteikiamą veiklos laisvę.

Valstybės tarnautojų veikla plačiuoju požiūriu yra darbas, ir, kiek to nereikalaujama atsižvelgiant į valstybės tarnybos ypatumus, jų tarnybos teisiniai santykiai reglamentuojami analogiškai kaip ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis. Valstybės tarnautojų teisinę padėtį reguliuoja valstybės tarnybos įstatymas<sup>133</sup>. Įstatymo analizė (tiksliau įstatymo 16 straipsnio 1 dalis) leidžia teigti, kad jie, kaip ir visi kiti darbuotojai be jokių išimčių turi teisę savo pasirinkimu formuoti organizacijas ar vienytis į jas. Nereikia jokių išankstinių leidimų norint apginti savo profesinius interesus. Valstybės tarnautojai, kaip ir darbuotojai, dirbantys privačiai, turi teisę įsteigti savo pasirinkimu organizacijas, kurios gintų jų narių interesus. Teisinio reglamentavimo skirtumų tarp šių grupių darymas galėtų būti pagrįstai laikomas diskriminaciniais veiksmais<sup>134</sup>. Tokį aiškinimą suponuoja ir TDO konvencija Nr. 87 ir TDO komiteto suformuota pozicija<sup>135</sup>. Draudimas valstybės tarnautojams vienytis į profesines sąjungas, kurios turėtų tokias pačias teises ir privilegijas kaip privačiame sektoriuje, būtų valstybės tarnautojų diskriminavimas<sup>136</sup>. Nagrinėjant asociacijos laisvės valstybės tarnyboje klausimus svarbu nustatyti darbo santykius reglamentuojančių įstatymų taikymo valstybės tarnautojams ribas. Pagal LR Valstybės tarnybos įstatymo 5 straipsnį darbo santykius ir socialines garantijas reglamentuojantys įstatymai gali būti taikomi valstybės tarnautojams kaip papildomas valstybės tarnybos srityje susiklosčiusių visuomeninių santykių reguliatorius, kai

---

<sup>132</sup> Ypatumai realiai taikomi darbuotojams. Darbdavio, jo atstovų statuso ypatumų valstybės tarnyboje, policijoje ir krašto apsaugoje Lietuvos teisės aktai jokių nenustato.

<sup>133</sup> Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. // Žin., 2002, Nr. 45-1708.

<sup>134</sup> Profesinių sąjungų veiklos ypatumų krašto apsaugoje, policijoje ir viešojo administravimo institucijose tarptautinės mokslinės konferencijos, vykusios 2005 m. spalio 16-18 d. medžiaga. Vilnius, 2004.

<sup>135</sup> Pozicijos nekeičia Europos Žmogaus teisių konvencijos 11 straipsnio daroma išlyga (galimybė įvesti teisėtus naudojimosi asociacijų laisve ribojimus) dėl valstybės valdymo organuose tarnaujančių asmenų.

<sup>136</sup> Kasiliauskas N. Asociacijų laisvės įgyvendinimo valstybės tarnyboje, policijoje ir kariuomenėje ypatumai // Teisė. T. 55. 2005. P. 19

tam tikrais atvejais neužtenka Valstybės tarnybos įstatymo nuostatų<sup>137</sup>. Vadinasi, Valstybės tarnybos įstatymas turi prioritetą prieš kitus įstatymus, reglamentuojančius asociacijos laisvę valstybės tarnyboje. Valstybės tarnybos įstatymo 16 straipsnio 7 dalyje, reglamentuojančioje valstybės tarnautojų teises, numatyta, kad valstybės tarnautojai, kurie yra profesinių sąjungų atstovai, turi teisę dalyvauti sprendžiant valstybės tarnautojų vertinimo, pareigų paaukštinimo, tarnybinių nuobaudų skyrimo klausimus, taip pat profesinių sąjungų organizacinėje veikloje. Tačiau įstatymas nenustato tokių profesinių sąjungų veiklos aspektų, kaip antai: jų steigimas, veiklos sustabdymas ir nutraukimas, santykių su valstybės institucijomis ir kitų klausimų<sup>138</sup>. Todėl profesinių sąjungų veiklai valstybės tarnyboje papildomai taikomi ir darbo įstatymai. Vadovaudamiesi minėtu įstatymo 5 straipsniu, galime teigti, kad prioritetiškai taikomas Valstybės tarnybos įstatymas lyginant su Profesinių sąjungų įstatymu, tačiau ir šio įstatymo nuostatos taikomos apimtimi, kurios nereguliuoja valstybės tarnybos įstatymas. Vadinasi, nacionaliniai teisės aktai nenumato jokio valstybės tarnautojų teisės vienyti į organizacijas, atstovaujančias jų darbo, socialinius ir ekonominius interesus, ribojimo. Tik pabrėžiama, kad specialieji įstatymai (valstybės tarnybos) turi prioritetą bendrųjų įstatymų (profesinių sąjungų) atžvilgiu.

Statutiniai tarnautojai: Profesinių sąjungų veiklos ypatumų galimybę policijoje numato minėtas Profesinių sąjungų įstatymo 1 straipsnis. Taip pat, skirtingai nei valstybės tarnyboje, šių ypatumų galimybę numato ir tarptautiniai dokumentai. Jungtinių Tautų tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 22 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nacionaliniais įstatymais galima riboti teisę jungtis į profesines sąjungas policijoje. Tačiau galimi tik tokie ribojimai, kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves arba viešąją tvarką, nacionalinį saugumą, žmonių sveikatą ar dorovę. TDO konvencijos Nr. 87 devintasis straipsnis taip pat numato, kad nacionaliniai įstatymai ir kiti teisės aktai gali numatyti išlygas, kaip konvencijoje nurodytos garantijos yra taikomos policijai ir ginkluotosioms pajėgoms. Tai yra vieninteliai šioje konvencijoje numatyti bendros darbuotojų teisės jungtis į organizacijas ribojimai. Svarbu pastebėti, kad visiškas teisės jungtis į asociacijas uždraudimas policijos darbuotojams prieštarautų 1996 metais pataisytos Europos socialinės chartijos 5 straipsniui. Formaliai lyginant draudimas jungtis į profesines sąjungas specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams prieštarauja Chartijai. Tačiau teisės vienyti į asociacijas ribojimas policijoje pagal

---

<sup>137</sup> Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo komentaras. R.Budbergytė, A.Šakočius, D.Žilinskas. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2004, p. 273

minėtą straipsnį yra galimas<sup>139</sup>. Analogiška teisė įtvirtinta ir Europos žmogaus teisių konvencijos vienuoliktą straipsniu. Nacionalinis reglamentavimas dėl profesinių sąjungų veiklos policijoje yra sudėtingas. Remiamasi ne tik Valstybės tarnybos įstatymu, bet ir Vidaus tarnybos statutu (toliau – statutas)<sup>140</sup>. Svarbu paminėti, kad statutai ir diplomatinės tarnybos įstatymas yra specialūs aktai. Kilus Valstybės tarnybos įstatymo ir juo patvirtinto statuto ar Diplomatinės tarnybos įstatymo kolizijai, turi būti taikomos pastarųjų normos. Tačiau jei pastarieji dokumentai nereglamentuoja vieno ar kito su statutinių valstybės tarnautojų statusu susijusio klausimo, turi būti taikomas Valstybės tarnybos įstatymas<sup>141</sup>. O jei šis įstatymas nereglamentuoja teisinių santykių asociacijos laisvės srityje, taikomi darbo įstatymai. Pastebėtina, jog Statutas nedraudžia vidaus reikalų sistemoje dirbantiems pareigūnams stoti ar jungtis į profesines sąjungas. Ribojimas tik šių profesinių sąjungų veiklos vykdymas darbo metu (24 bei 43 statuto straipsniai). Įstatymo 9 skirsnyje nustatoma profesinių sąjungų vidaus reikalų įstaigose veiklos ypatumai. Vidaus tarnybos statuto yra nustatytas ribojimas Vidaus reikalų įstaigos vadovui ir jo pavaduotojui būti vidaus reikalų įstaigoje veikiančios profesinės sąjungos nariais. Šis ribojimas aiškinamas tuo, jog profesinių sąjungų veikla vidaus reikalų įstaigoje šios vidaus reikalų įstaigos vadovo teikimu įstatymų nustatyta tvarka gali būti sustabdyta ar nutraukta, jeigu jos vykdoma veikla prieštarauja įstatymams ir trukdo įgyvendinti funkcijas siekiant užtikrinti žmogaus teises ir viešąjį saugumą. Akivaizdu, jog jei įstaigos vadovas bus taip pat sąjungos narys, profesinių sąjungų veiklos kontrolė taptų ganėtinai problematiška. Kitas svarbus momentas tas, kad profesinių sąjungų veikla vidaus reikalų įstaigoje šios įstaigos vadovo teikimu įstatymų nustatyta tvarka gali būti sustabdyta ar nutraukta, jeigu prieštarauja įstatymams ir trukdo įgyvendinti funkcijas siekiant užtikrinti žmogaus teises ir viešąjį saugumą. Tokių įgaliojimų vadovui suteikimas komplikuoja profesinių sąjungų veiklą. Profsąjungos veikla ribojama susitarimo su įstaigos vadovu normomis, kurių darbuotojų atstovai negali peržengti. Kartu profesinių sąjungų veikla negali įtakoti standartinių policijos (ar kitų vidaus tarnybos organizacijų) funkcijų. Pastarieji ypatumai ir sudaro asociacijos laisvės ribojimų policijoje esmę. Europos socialinių teisių komitetas pasisakė, kad absoliutus draudimas policijos pareigūnams jungtis į asociacijas prieštarautų socialinės chartijos nuostatomis. Pastarųjų metų tendencijos tos, kad ir policijos pareigūnai jungiasi į jų interesus

---

<sup>138</sup> Ibid., P. 21

<sup>139</sup> Kasiliauskas N. Asociacijų laisvės įgyvendinimo valstybės tarnyboje, policijoje ir kariuomenėje ypatumai // Teisė. T. 55. 2005. P. 23

<sup>140</sup> Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 42-1927

atstovausiančias ir ginsiančias organizacijas. Europos sąjungoje veikiančios policijos profsąjungos pakankamai autoritetingos. Buvo įkurta Europos policijos profesinių sąjungų taryba, kuri vienija keletą šimtų tūkstančių asmenų. Įdomu tai, jog Latvijos Respublikoje policijos pareigūnams jungtis į profesines sąjungas nėra leidžiama.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad visiškas asociacijos laisvės uždraudimas policijoje nepriimtinas nei pagal TDO konvenciją Nr. 87, nei pagal Europos socialinę chartiją<sup>142</sup>. Lietuvos teisės aktai leidžia profesinių sąjungų policijoje veiklą nežymiai ją ribodama. Toks reguliavimas atitinka minėtų tarptautinių aktų nubrėžtas kryptis. Didesnių kėblumų kelia jau minėtas absoliutus ribojimas STT dirbantiems asmenims.

Krašto apsaugos sistemos darbuotojai: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas<sup>143</sup> suponuoja poziciją, kad karo tarnyba reikalauja specialių ištikimybės valstybei santykių. Siekiama užtikrinti tiek vidaus, tiek išorės saugumą. Todėl Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas numato, jog kariai gali dalyvauti visuomeninių organizacijų, draugijų, klubų ir kitų nepolitinių susivienijimų veikloje, taip pat kitokioje nepolitinėje veikloje, kuria siekiama puoselėti moralines, tautines, patriotines ir pilietines demokratines vertybes, jei dalyvavimas tokioje veikloje netrukdo vykdyti tiesioginių kario pareigų. Tačiau pagal šio įstatymo 36 straipsnio 8 dalį draudžiama profesinės karo tarnybos kariams būti profesinės sąjungos nariais. Vadinasi, vienintelis absoliutus apribojimas darbuotojams vienytis į profesines sąjungas numatytas profesinės karo tarnybos kariams. Kariams įstatymas draudžia stoti į profesines sąjungas, t.y. eliminuoja profesinių sąjungų veikimo galimybę. Tarptautiniai aktai nustato ribojimo galimybę. Žvelgiant formaliai matosi akivaizdus aktų neatitikimas. Europos Tarybos Europos socialinių teisių komitetas pateikė savo poziciją. Komiteto nuomone, Europos socialinės chartijos 5 straipsnio trečias sakinytis, skirtas ginkluotosioms pajėgoms, yra visiškai kitokios prigimties. Todėl valstybės gali ne tik riboti, bet ir uždrausti asociacijų laisvę ginkluotosiose pajėgose. Tačiau komitetas pasisako, kad ginkluotųjų pajėgų nariai turi būti suprantami funkcinio būdu. Ginkluotųjų pajėgų nariams, atliekantiems labiau techninio pobūdžio funkcijas, turėtų būti suteikiama teisė į asociacijų laisvę. Kaip atskira kategorija turi būti išskiriamas ir ginkluotose

---

<sup>141</sup> Vadovaujamosi Valstybės tarnybos įstatymo 4 straipsniu

<sup>142</sup> Kasiliauskas N. Asociacijų laisvės įgyvendinimo valstybės tarnyboje, policijoje ir kariuomenėje ypatumai // Teisė. T. 55. 2005. P. 30

<sup>143</sup> Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 49-1325.

pajėgose dirbantis civilinis personalas, kuriems asociacijų laisvė turi būti laiduojama be jokių varžymų. Europos Tarybos nuomonė šiuo klausimu kitokia. Ji pasisako prieš absoliutų asociacijos laisvės varžymą karių korpusui. Lemiamu motyvu tampa pastarųjų metų tendencija privalomąją karo tarnybą keisti į profesinę. Papildomas karių gynybos interesas tas, jog jų interesus bent jau teoriškai turėtų atstovauti kai kurios visuomenines organizacijos, pvz., kariuomenės karių rezervo asociacija.

Reziumuojant galime teigti, kad asociacijos laisvės ypatumai valstybės tarnyboje, policijoje, kariuomenėje pasireiškia tuo, kad valstybės tarnautojai asociacijos laisvę įgyvendina per profesinių sąjungų veiklą, kuri yra neribojama, policijoje nustatomi profesinių sąjungų veiklos ypatumai, o kariuomenėje draudžiama profesinių sąjungų veikla.

## ***Išvados:***

1. Asociacijų laisvė bendro pobūdžio normomis deklaruota net keletoje tarptautinių socialines teises įtvirtinančių teisės aktų. Jos įgyvendinimas ir tinkamas pritaikymas paliktas atskirų valstybių įstatymų leidėjų teisėkūrai ir teismų praktikai.
2. Egzistuoja mechanizmas, kontroliuojantis asociacijų laisvės įgyvendinimą nacionalinėje erdvėje. Kilus pagrįstų abejonių dėl galimo laisvės pažeidimo įgalioti asmenys gali kreiptis į Tarptautinės Darbo Organizacijos Asociacijų laisvės komitetą, Europos Žmogaus teisių Teismą arba Europos Tarybos Europos socialinių teisių komitetą.
3. Asociacijų laisvės turinį hipotetiškai galima skirstyti į keletą ją sudarančių teisių, kurios reglamentuotos atskiruose tarptautinių aktų straipsniuose. Asociacijų laisvės komponentai: asmenų teisė jungtis į jų interesus atstovaujančias organizacijas, tokių organizacijų teisė savarankiškai ir nepriklausomai rinkti atstovus, organizuoti valdymą, priimti vidaus aktus, taip pat garantijos darbuotojų ir darbdavių atstovams, teisė jungtis į federacijas bei konfederacijas, susirinkimų ar demonstracijų teisė.
4. Asociacijų laisvės egzistavimas tiesiogiai įtakoja keleta kitų darbo teisės institutų. Jis yra sėkmingų kolektyvinių derybų, socialinės partnerystės, kolektyvinių sutarčių sudarymo vienas garantų. Asociacijų laisvė taip pat įtakoja streiko paskelbimo galimybę.
5. Pamatinė asociacijų laisvės turinio dalis yra darbuotojų ir darbdavių galimybė jungtis į jų interesus atstovaujančias ir ginančias organizacijas. Darbuotojų atstovavimo institutas veikia pakankamai sėkmingai. Problemų kelia teisinio reguliavimo, skirta konkrečiai darbdavių atstovus, neišbaigtumas. Nesant aiškaus teisinio pagrindo, darbdavių organizacijos priverstos jungtis remdamosi asociacijų įstatymu. Tokia situacija apsunkina darbdavių atstovų kūrimosi ir veiklos galimybes.
6. Kaip ir daugelis teisių, asociacijos laisvė nėra absoliuti. Ją riboja valstybės imperatyvios normos bei specifinės asociacijų laisvės įgyvendinimo sąlygos valstybės tarnyboje, policijoje ir ginkluotosiose pajėgose. Patys asociacijų laisvės ribojimai konstruojami per profesinių sąjungų veiklos galimybės šiose institucijose.



### ***Santrauka:***

Darbe buvo sisteminama ir lyginama nacionalinė ir tarptautinė asociacijų laisvę įtvirtinanti teisinė bazė. Apibrėžta asociacijų laisvės sąvoka ir samprata. Išskirtos ir apibūdintos daugialypę asociacijų laisvę sudarančios teisės. Kalbama apie darbuotojų profesines sąjungas, darbdavių atstovų instituto problematiką. Minimoms garantijoms asmenų atstovams, teisė jungtis į federacijas bei konfederacijas, susirinkimų ir demonstracijų teisės reglamentavimas. Pabrėžiama asociacijų laisvės įtaka kolektyvinių derybų, socialinės partnerystės institutams, streiko galimybei. Trumpai apžvelgiama sistema organizacijų, prižiūrinių asociacijos laisvės principo tinkamą pritaikymą valstybės lygmeniu. Pristatomi Europos Žmogaus teisių Teismas, Europos Socialinių teisių Komitetas bei Asociacijų Laisvės komitetas, kurio praktikai darbe skiriamas itin didelis dėmesys.

Galiausiai akcentuojamas asociacijos laisvės santykinumas bei jo įgyvendinimo ypatumai valstybės tarnyboje, statutinių pareigūnų korpuse bei ginkluotosiose pajėgose.

### ***Summary:***

Legal base enforcing freedom of the national and international associations is systemized and compared in this thesis. The definition and conception of freedom of associations is defined herein, moreover, the rights that constitute multiple freedoms of associations are defined and described. The topic of employees' trade unions, the institute of employers' representatives is analyzed. Apart from the regulation of the right to the meetings and demonstrations, guaranties to the representatives of the individuals as well as their right to join federations and confederations are specified herein. Impact of freedom of associations on the collective negotiations, institute of the social partnership and a possibility of the strike are highlighted. The system of the organizations supervising the appropriate application of freedom of associations in the state level is shortly reviewed. European Court of Human Rights, European Committee of Social Rights and Committee on Freedom of Associations are introduced and their practice is given a lot of attention in the current thesis.

Finally, the relative nature of freedom of association as well as peculiarities of its realization in the state service, police and the armed forces are emphasized.

## ***Literatūros sąrašas:***

### ***Teisės norminiai aktai:***

#### *Nacionaliniai:*

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
3. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 34-933.
4. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 25-745.
5. Lietuvos Respublikos darbo tarybų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 164-5972.
6. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 69-1291.
7. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. // Žin., 2002, Nr. 45-1708.
8. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statusas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 42-1927
9. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 49-1325;
10. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 89-2741;
11. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės Žinios 1985, Nr. 1-1.
12. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53-2042.

#### *Tarptautiniai*

1. TDO konvencija Nr. 87 „Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 27-653.
2. TDO konvencija Nr. 135 „Dėl darbuotojų atstovavimo gynimo ir jiems teikiamų galimybių įmonėje“ //Valstybės žinios. 1996, Nr. 30-737.
3. TDO konvencija Nr. 11 „Dėl žemės ūkio darbuotojų teisės jungtis į asociacijas ir vienytis“ // Valstybės žinios.1996, Nr. 27-647.
4. TDO konvencija Nr. 98 “Dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 28-674.

5. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
6. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
7. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.
8. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
9. Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704

### ***Specialioji literatūra:***

1. Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T1. - Vilnius: Justitia, 2005.
2. N. Kasiliauskas. Lietuvos profesinių sąjungų teisinio statuso problemos : daktaro disertacija.
3. Davulis T. Kai kurios darbdavių organizacijų teisinio statuso problemos // VU Mokslo darbai: Teisė. 2001, Nr. 39.
4. Kasiliauskas N. Asociacijų laisvės įgyvendinimo valstybės tarnyboje, policijoje ir kariuomenėje ypatumai // Teisė. T. 55. 2005.
5. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo komentaras. R.Budbergytė, A.Šakočius, D.Žilinskas. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2004.
6. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso komentaras. T1. – Vilnius: Justitia, 2003.
7. V.Vadapalas, D. Jočienė Nevyriausybinių organizacijų tarptautinėje ir Europos sąjungos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2001.
8. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1991.
9. B. Gernigon, A. Odero, H. Guido. International Labour Organization: Principles Concerning the right to strike. Geneva: International Labour Office, 1998.
10. International Labour Organization Law on Freedom of Association: Standarts and Procedures. Geneva: International Labour Office, 1995.

### ***Praktinė medžiaga:***

#### *Nacionalinė:*

1. Konstitucinio Teismo 2003 gruodžio 30 d. nutarimas. // Valstybės žinios, 2003, nr. 93-4223.
2. Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005-05-12, Nr. 21-664
3. Konstitucinio Teismo 1999 m. sausio 14 d. nutarimas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 9-199.
4. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. // Valstybės žinios, 2004-07-06, Nr. 105-3894.
5. Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. Nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136
6. LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 //Teismų praktika, 2001, Nr. 14.

#### *Tarptautinė:*

1. EŽTT 1988 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Plattform arzte fur das leben* prieš Austriją..
2. EŽTT , 1979 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Rassemblement Jurassien* prieš Šveicariją.

#### *Tarptautinės Darbo Organizacijos praktinio taikymo dokumentai:*

Freedom of Association: Digest of Decisions and Principles of the freedom of Association Committee of the governing body of the international labour Organization. Geneva: International Labour Office, 1996. Prieiga per internetą [[http://www.ilo.org/global/Themes/Freedom\\_of\\_Association\\_and\\_the\\_Right\\_to\\_Collective\\_Bargaining/lang--en/docName--WCMS\\_090632/index.htm](http://www.ilo.org/global/Themes/Freedom_of_Association_and_the_Right_to_Collective_Bargaining/lang--en/docName--WCMS_090632/index.htm)]